

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Equivalence Turkish and Zazaki Idioms Constructed with the Body-Part Terms “Hand/Dest”

“El/Dest” Organ Adıyla Kurulmuş Türkçe ve Zazaca Deyimlerin Eşdeğerliliği

Danyal Apuhan*

Abstract: In this study, Turkish and Zazaki idioms formed using the body part name “el/dest” were investigated in terms of their equivalence relationships. The primary objective of the research was to evaluate the Zazaki equivalents of Turkish idioms formed using the body part name “el” in terms of form, meaning, function, and contextual value. The study was conducted using a descriptive and comparative design based on document analysis within the framework of a qualitative research approach. Ömer Asım Aksoy’s “Deyimler Sözlüğü” served as the primary data source for Turkish idioms, while Roşan Lezgîn’s “Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)” served as the primary data source for Zazaki idioms. The dataset was verified using supplementary sources, and expressions containing the “el/dest” element were classified into the categories of full equivalence, partial equivalence, zero equivalence, and false equivalence. In the current dataset, 24 examples of full equivalence, 80 of partial equivalence, 28 of zero equivalence, and 3 of false equivalence were identified. The findings showed that the “el/dest” element is a productive idiom-forming component in Turkish and Zazaki across semantic domains such as help, control, power, possession, deprivation, skill, financial status, and social relations. The study found that while there is formal and semantic proximity between the two languages in some examples, in many cases the idiomatic meaning is conveyed through different imagery, word choice, or contextual usage. Furthermore, it was observed that formal similarity does not always guarantee equivalence in meaning and function. In this regard, the study contributes to comparative Turkish-Zazaki idiom research, the documentation of the Zazaki lexicon, and bilingual lexicographical studies.

Keywords: Zazaki, Turkish, Idiom, Body-part term hand, Equivalence.

Öz: Bu çalışmada, “el/dest” organ adıyla kurulmuş Türkçe ve Zazaca deyimler eşdeğerlik ilişkileri bakımından incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, Türkçedeki “el” organ adıyla kurulan deyimlerin Zazacadaki karşılıklarını biçim, anlam, kullanım işlevi ve bağlamsal değer açısından değerlendirmektir. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı betimsel ve karşılaştırmalı bir desenle yürütülmüştür. Türkçe deyimler için Ömer Asım Aksoy’un Deyimler Sözlüğü; Zazaca deyimler için Roşan Lezgîn’in Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî) adlı eseri temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Yardımcı kaynaklar aracılığıyla veri seti kontrol edilmiş ve “el/dest” unsurunu içeren deyimler tam eşdeğerlik, kısmî eşdeğerlik, sıfır eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik kategorileri altında sınıflandırılmıştır. Mevcut veri setinde 24 tam eşdeğerlik, 80 kısmî eşdeğerlik, 28 sıfır eşdeğerlik ve 3 yalancı eşdeğerlik örneği belirlenmiştir. Bulgular; “el/dest” unsurunun Türkçe ve Zazacada yardım, denetim, güç, sahiplik, yoksunluk, beceri, maddi durum ve

*Asst. Prof. Dr., Bingöl University, Faculty of Science and Arts, Department of Eastern Languages and Literature
Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3997-3574>

dapuhan@bingol.edu.tr

Cite as/ Atıf: Apuhan, D. (2026). Equivalence of Turkish and Zazaki idioms constructed with the body part term “hand/dest” / “El/dest” organ adıyla kurulmuş Türkçe ve Zazaca deyimlerin eşdeğerliliği. *Turkish Studies-Language and Literature*, 21(3), 4441-4490. Ankara Bilim University Publications.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94793>

Received/Geliş: 06 June/ Haziran 2026

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

toplumsal ilişki gibi anlam alanlarında üretken bir deyim kurucu olduğunu göstermektedir. Çalışmada, iki dil arasında bazı örneklerde biçimsel ve anlamsal yakınlık bulunduğu; ancak birçok örnekte deyimsele anlamın farklı imge, sözcük seçimi veya kullanım çerçevesiyle karşılandığı belirlenmiştir. Ayrıca biçimsel benzerliğin her zaman anlam ve işlev eşdeğerliği sağlamadığı görülmüştür. Bu yönüyle çalışma, Türkçe-Zazaca karşılaştırmalı deyim araştırmalarına, Zazaca söz varlığının belgelenmesine ve iki dilli sözlükbilim çalışmalarına katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Türkçe, Deyim, El organ adı, Eşdeğerlik.

Structured Abstract:
Introduction and Purpose of the Study

Idioms are not only fixed units of expression within a language's lexicon but also important linguistic structures that reflect a society's cultural memory, ways of thinking, everyday life experiences, and methods of constructing meaning. In particular, idioms formed using body part names enable the construction of abstract semantic fields based on concrete bodily experience. In this regard, the element "el" in Turkish and "dest" in Zazaki serve as a functional center in the formation of idioms across a wide range of semantic fields, including help, control, power, ownership, deprivation, skill, stinginess, generosity, dependence, and social relationships. However, comparing such fixed expressions between the two languages cannot be reduced to a mere process of finding word-for-word equivalents. This is because idioms are structures that often cannot be translated directly and must be evaluated in conjunction with their cultural context, figurative meaning, pragmatic value, and manner of expression.

The aim of this study is to compare Turkish and Zazaki idioms formed using the body part term "el/dest" in terms of equivalence relationships and to identify points of formal, semantic, and functional overlap or divergence between the two languages. The study sought to answer the following questions: What types of equivalents in Zazaki correspond to Turkish idioms formed using the body part name "el"? In which semantic domains do examples of full and partial equivalence concentrate? Do meaning and function always align in idioms that share formal similarities? What risks do examples of zero and pseudo-equivalence pose in terms of Turkish-Zazaki idiom translation and lexicographical studies? In this regard, the study aims to contribute both to comparative Turkish-Zazaki idiom research and to the documentation of the Zazaki lexicon.

Method

This study was designed as a descriptive and comparative research project based on document analysis, one of the qualitative research methods. The primary data sources for this study are Ömer Asım Aksoy's "Deyimler Sözlüğü" for Turkish idioms and Roşan Lezgîn's "Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)" for Zazaki idioms. As supplementary sources, the idiom dictionaries by Necmi Akyalçın, Ahmet Doğan, Saraçbaşı, and Minnetoğlu were used for Turkish idioms; for Zazaki idioms, Seçilmek's master's thesis, Çiftçi's doctoral thesis, and Selcan's study on lexical resources were utilized. When compiling the dataset, idioms formed with the body part "el" in Turkish sources were identified as the primary area of focus, followed by a search for direct, functional, or explanatory equivalents containing the element "dest" in Zazaki sources.

Variants with similar semantic fields were evaluated under a single representative entry; examples where the nature of a proverb, prayer or curse, compound verb, or set phrase predominated were excluded from the dataset when they did not exhibit idiomatic usage. In determining equivalence, the dictionary meaning of the idiom was compared first, followed by its figurative meaning and functional usage. The study employed four basic types of equivalence: full, partial, zero, and pseudo-equivalence.

Findings

The study identified 24 cases of full equivalence, 80 cases of partial equivalence, 28 cases of zero equivalence, and 3 cases of false equivalence in the existing dataset. This distribution indicates that, in "el/dest"-centered idioms between Turkish and Zazaki, a functional and meaning-centered proximity takes precedence over formal one-to-one correspondence. The full equivalence group includes examples such as "el açmak / dest akerdene," "el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene," "elden gitmek / dest ra şiyene," and "elinden gelmek / dest ra ameyene." In these examples, the name of the body part is preserved in both languages, and the figurative meaning and functional usage largely overlap. This situation demonstrates that certain fundamental conceptual domains based on bodily experience have become established in similar ways in Turkish and Zazaki.

Partial equivalence constitutes the largest group in this study. This finding demonstrates that, in both languages, the same or similar idiomatic meanings are often expressed with similar functions but through different figurative and syntactic means. For example, the fact that the idiom "to have one hand in oil and the other in honey" is rendered in Zazaki as "dest mîyanê rûnê de biyene" shows that while the core meaning is preserved, the figurative scope is narrowed. Similarly, while the meaning of "help and support" is preserved between "el vermek" and "paştî dayene," the Turkish image of "hand" is rendered in Zazaki as the image of "back/support." Examples of zero equivalence, on the other hand, show that while some Turkish idioms have

no direct formal equivalent in Zazaki, their meaning can still be conveyed through another idiom or an explanatory rendering. Examples of false equivalence also demonstrate that formal similarity is not always a reliable criterion.

Conclusion

In conclusion, the “el/dest” element appears to function as a productive idiom-forming element in Turkish and Zazaki across semantic domains such as help, control, power, deprivation, skill, financial status, and social relations. The findings of this study indicate that while exact formal equivalents between the two languages are limited, examples of partial equivalence are quite abundant. This situation reveals that there is a strong semantic proximity between Turkish and Zazaki at the idiomatic level; however, this proximity is often established through different imagery, different word choices, and different usage patterns. Therefore, relying solely on similarities at the word level when translating and comparatively analyzing idioms can be misleading. In particular, examples of zero and pseudo-equivalence highlight the importance of explanatory equivalents, context-specific examples, and functional transfer strategies in translation and lexicography studies.

This study not only serves as an example of comparative Turkish-Zazaki idiom research but also contributes to documenting the existence of Zazaki idioms. It is recommended that future research not rely solely on dictionary data but also evaluate field collections, dialectal material, products of oral culture, and examples of usage within context. In this way, equivalence classifications can be based on a broader, more reliable, and more representative database. Furthermore, idioms formed with the names of other body parts—such as the eye, head, tongue, foot, and face—in addition to “el/dest” can also be examined using a similar method. Such studies will make the areas of cultural contact, shared patterns of thought, and points of linguistic divergence between Turkish and Zazaki more visible.

Keywords: Zazaki, Turkish, Idiom, Body-part term hand, Equivalence.

الملخص المنظم:

المقدمة وهدف الدراسة إنّ الأمثال والتعابير الاصطلاحية ليست وحدات لغوية ثابتة في معجم اللغة فحسب، بل هي أيضاً بُنى لسانية مهمة تعكس ذاكرة المجتمع الثقافية، وأنماط تفكيره، وتجارب حياته اليومية، وطرائق بناء المعنى. وعلى وجه الخصوص، فإن التعابير الاصطلاحية المكوّنة باستخدام أسماء أعضاء الجسد تتيح بناء حقول دلالية مجردة انطلاقاً من التجربة الجسدية الملموسة. وفي هذا السياق، يشكل مركزاً وظيفياً في تكوين التعابير الاصطلاحية عبر طيف واسع من الحقول الدلالية (*dest*) و"اليد" في الزازاكية (*el*) عنصر "اليد" في التركية مثل المساعدة، السيطرة، القوة، الملكية، الحرمان، المهارة، البخل، الكرم، الاعتماد، والعلاقات الاجتماعية. غير أن مقارنة هذه التركيب الثابتة، بين اللغتين لا يمكن اختزالها في مجرد البحث عن مقابلات كلمة بكلمة، إذ إن التعابير الاصطلاحية غالباً ما تكون غير قابلة للترجمة المباشرة ويجب تقييمها في ضوء سياقها الثقافي، ومعناها المجازي، وقيمتها التداولية، وأسلوب التعبير فيها. تهدف هذه الدراسة إلى مقارنة التعابير من حيث علاقات التكافؤ، وتحديد نقاط التلاقي أو التباين "el/dest" الاصطلاحية التركية والزازاكية المكوّنة باستخدام مصطلح عضو الجسد الشكلية والدلالية والوظيفية بين اللغتين. وقد سعت الدراسة للإجابة عن الأسئلة الآتية: ما أنواع المقابلات في الزازاكية التي تقابل التعابير التركية؟ في أي المجالات الدلالية تتركز أمثلة التكافؤ التام والجزئي؟ هل يطابق المعنى والوظيفة دائماً في "el" المكوّنة باستخدام اسم عضو الجسد التعابير التي تشترك في التشابه الشكلي؟ ما المخاطر التي تطرحها أمثلة انعدام التكافؤ والتكافؤ الزائف في مجال ترجمة التعابير التركية-زازاكية والدراسات المعجمية؟ وفي هذا الصدد، تهدف الدراسة إلى الإسهام في كلّ من البحث المقارن للتعابير التركية-زازاكية وفي توثيق معجم الزازاكية.

المنهجية صُمّمت هذه الدراسة بوصفها بحثاً وصفيّاً مقارناً يعتمد على تحليل الوثائق، وهو أحد أساليب البحث النوعي. وتتمثل المصادر الأساسية للبيانات في "قاموس التعابير الاصطلاحية" لأمر عاصم أقصوي بالنسبة للتعابير التركية، و"فرهنگ ایدئو مان کردکی" (زازاكي) لروشان لزغين بالنسبة للتعابير الزازاكية. أما المصادر المكّلة فقد شملت قواميس التعابير الاصطلاحية لنجمي أقيالچن، وأحمد دوغان، وسرّج باشي، ومُنْتَوِغلو بالنسبة للتركية؛ ولزازاكية استُخدمت أطروحة الماجستير لِسْجَلْمَك، وأطروحة الدكتوراه لِجَفْتَجِي، ودراسة سِلْكان حول الموارد في المصادر التركية بوصفها مجال التركيز الأساسي، ثم "el" المعجمية. عند إعداد مجموعة البيانات، جرى تحديد التعابير المكوّنة بعنصر في المصادر الزازاكية. وقد جرى تقييم المتغيرات ذات الحقول "dest" البحث عن مقابلات مباشرة أو وظيفية أو تفسيرية تحتوي على عنصر الدلالية المتشابهة تحت مدخل تمثيلي واحد؛ بينما استُبعدت الأمثلة التي يغلب عليها طابع المثل أو الدعاء أو اللعن أو الفعل المركّب أو العبارة الثابتة عندما لا تُظهر استعمالاً اصطلاحياً. وفي تحديد التكافؤ، قورن المعنى المعجمي للتعبير أولاً، ثم معناه المجازي واستعماله الوظيفي. واعتمدت الدراسة أربعة أنماط أساسية للتكافؤ: التام، الجزئي، المنعدم، والزائف.

النتائج حددت الدراسة 24 حالة من التكافؤ التام، و80 حالة من التكافؤ الجزئي، و28 حالة من انعدام التكافؤ، و3 حالات من التكافؤ بين التركية والزازاكية تُظهر "el/dest" الزائف ضمن مجموعة البيانات. وتشير هذه التوزيعات إلى أن التعابير الاصطلاحية المتمحورة حول "el açmak / dest akerdene"، "el elinden gelmek / dest ra şiyene"، "elden gitmek / dest ra şiyene"، "üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene"، وفي هذه الأمثلة يُحافظ على اسم عضو الجسد في كلتا اللغتين، ويتقارب المعنى المجازي والاستعمال الوظيفي بدرجة كبيرة.

ويُظهر هذا الوضع أن بعض المجالات المفهومية الأساسية المستندة إلى التجربة الجسدية قد ترسخت بطرق متشابهة في التركية والزازاكية. يشكل التكافؤ الجزئي المجموعة الأكبر في هذه الدراسة، وهو ما يدل على أن المعاني الاصطلاحية نفسها أو المشابهة تُعبر عنها في كلتا اللغتين بوظائف متشابهة ولكن عبر وسائل مجازية وتركيبية مختلفة. فعلى سبيل المثال، إن التعبير التركي "أن تكون إحدى اليدين في الزيت والأخرى مما يُظهر أن المعنى الجوهرى محفوظ لكن النطاق المجازي"، "dest mîyanê rûnî de bîyene" في العسل "يُترجم في الزازاكية إلى فإن الصورة التركية لليد تُستبدل في "paştî dayene" و"el vermek" ضئيق. وبالمثل، بينما يُحافظ على معنى "المساعدة والدعم" بين الزازاكية بصورة "الظهر/الدعم". أما أمثلة انعدام التكافؤ فتُظهر أن بعض التعبيرات التركية ليس لها مقابل شكلي مباشر في الزازاكية، لكن يمكن نقل معناها عبر تعبير آخر أو صياغة تفسيرية. كما تُظهر أمثلة التكافؤ الزائف أن التشابه الشكلي ليس معياراً موثقاً دائماً.

يعمل بوصفه عنصراً منتجاً لتكوين التعبيرات الاصطلاحية في التركية والزازاكية "el/dest" الخاتمة خلصت الدراسة إلى أن عنصر عبر مجالات دلالية مثل المساعدة، السيطرة، القوة، الحرمان، المهارة، الوضع المالي، والعلاقات الاجتماعية. وتشير النتائج إلى أن المقابلات الشكلية الدقيقة بين اللغتين محدودة، بينما أمثلة التكافؤ الجزئي وفيرة. ويكشف هذا الوضع عن وجود تقارب دلالي قوي بين التركية والزازاكية على المستوى الاصطلاحي؛ غير أن هذا التقارب غالباً ما يُبنى عبر صور مختلفة، واختيارات معجمية مغايرة، وأنماط استعمال متباينة. ومن ثم فإن الاعتماد على التشابهات اللفظية وحدها في الترجمة والتحليل المقارن للتعبيرات قد يكون مضللاً. وعلى وجه الخصوص، تُبرز أمثلة انعدام التكافؤ والتكافؤ الزائف أهمية المقابلات التفسيرية، والأمثلة السياقية، واستراتيجيات النقل الوظيفي في دراسات الترجمة والمعجمية. لا تُعد هذه الدراسة مثلاً على البحث المقارن للتعبيرات التركية-زازاكية فحسب، بل تُسهم أيضاً في توثيق وجود التعبيرات الزازاكية. ويوصى بأن لا يقتصر البحث المستقبلي على بيانات القواميس، بل أن يُقِيم أيضاً مجموعات الحقل، والمواد اللهجية، ومنتجات الثقافة الشفوية، وأمثلة الاستعمال في السياق. وبهذه الطريقة يمكن أن تُبنى تصنيفات التكافؤ على قاعدة بيانات أوسع وأكثر موثوقية وتمثيلاً. علاوة على ذلك، يمكن فحص التعبيرات باستخدام منهج مماثل. وستجعل مثل "el/dest" المكونة بأسماء أعضاء جسدية أخرى—مثل العين، الرأس، اللسان، القدم، والوجه—إلى جانب هذه الدراسات مجالات الاتصال الثقافي، وأنماط التفكير المشتركة، ونقاط التباين اللغوي بين التركية والزازاكية أكثر وضوحاً.

الكلمات المفتاحية: الزازاكية، التركية، التعبيرات الاصطلاحية، مصطلح عضو الجسد (اليد)، التكافؤ

Résumé Structuré:

Introduction et objectif de l'étude Les idiomes ne sont pas seulement des unités figées d'expression dans le lexique d'une langue, mais également des structures linguistiques importantes qui reflètent la mémoire culturelle d'une société, ses modes de pensée, ses expériences quotidiennes et ses procédés de construction du sens. En particulier, les idiomes formés à partir des noms de parties du corps permettent la constitution de champs sémantiques abstraits fondés sur l'expérience corporelle concrète. À cet égard, l'élément *el* en turc et *dest* en zazaki joue un rôle central dans la formation d'idiomes couvrant un large éventail de domaines sémantiques tels que l'aide, le contrôle, le pouvoir, la possession, la privation, l'habileté, l'avarice, la générosité, la dépendance et les relations sociales. Toutefois, comparer de telles expressions figées entre les deux langues ne saurait se réduire à un simple processus de recherche d'équivalents mot à mot. En effet, les idiomes sont des structures qui ne peuvent souvent pas être traduites directement et doivent être évaluées en lien avec leur contexte culturel, leur valeur figurative, leur portée pragmatique et leur mode d'expression. L'objectif de cette étude est de comparer les idiomes turcs et zazakis formés à partir du terme corporel *el/dest* en termes de relations d'équivalence, et d'identifier les points de convergence ou de divergence formelle, sémantique et fonctionnelle entre les deux langues. L'étude cherche à répondre aux questions suivantes : Quels types d'équivalents en zazaki correspondent aux idiomes turcs formés avec le nom de la partie du corps *el* ? Dans quels domaines sémantiques se concentrent les exemples d'équivalence totale et partielle ? Le sens et la fonction coïncident-ils toujours dans les idiomes présentant des similitudes formelles ? Quels risques posent les exemples d'équivalence nulle et pseudo-équivalence pour la traduction et les études lexicographiques turco-zazakies ? Dans cette perspective, l'étude vise à contribuer à la fois à la recherche comparative sur les idiomes turco-zazakies et à la documentation du lexique zazaki.

Méthodologie Cette recherche a été conçue comme une étude descriptive et comparative fondée sur l'analyse documentaire, l'une des méthodes de recherche qualitative. Les principales sources de données sont le *Deyimler Sözlüğü* d'Ömer Asım Aksoy pour les idiomes turcs et le *Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)* de Roşan Lezgîn pour les idiomes zazakis. Comme sources complémentaires, les dictionnaires d'idiomes de Necmi Akyalçın, Ahmet Doğan, Saraçbaşı et Minnetoğlu ont été utilisés pour le turc ; pour le zazaki, l'étude s'est appuyée sur le mémoire de master de Seçilmek, la thèse de doctorat de Çiftçi et l'étude de Selcan sur les ressources lexicales. Lors de la constitution du corpus, les idiomes formés avec la partie du corps *el* dans les sources turques ont été identifiés comme domaine principal, suivis d'une recherche d'équivalents directs, fonctionnels ou explicatifs contenant l'élément *dest* dans les sources zazakies. Les variantes présentant des champs sémantiques similaires ont été regroupées sous une entrée représentative unique ; les exemples relevant davantage du proverbe, de la prière ou de la malédiction, du verbe composé ou de la locution figée ont été

exclus du corpus lorsqu'ils ne manifestaient pas un usage idiomatique. Pour déterminer l'équivalence, le sens lexical de l'idiome a été comparé en premier lieu, suivi de son sens figuratif et de son usage fonctionnel. L'étude a retenu quatre types d'équivalence : totale, partielle, nulle et pseudo-équivalence.

Résultats L'étude a identifié 24 cas d'équivalence totale, 80 cas d'équivalence partielle, 28 cas d'équivalence nulle et 3 cas de pseudo-équivalence dans le corpus. Cette distribution montre que, dans les idiomes centrés sur *el/dest* entre le turc et le zazaki, la proximité fonctionnelle et sémantique prime sur la correspondance formelle mot à mot. Le groupe d'équivalence totale inclut des exemples tels que *el açmak / dest akerdene*, *el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene*, *elden gitmek / dest ra şiyene* et *elinden gelmek / dest ra ameyene*. Dans ces cas, le nom de la partie du corps est conservé dans les deux langues, et le sens figuratif ainsi que l'usage fonctionnel coïncident largement. Cette situation démontre que certains domaines conceptuels fondamentaux fondés sur l'expérience corporelle se sont établis de manière similaire en turc et en zazaki. L'équivalence partielle constitue le groupe le plus important de cette étude. Ce constat révèle que, dans les deux langues, les mêmes significations idiomatiques ou des significations proches sont souvent exprimées avec des fonctions similaires mais par des moyens figuratifs et syntaxiques différents. Par exemple, le fait que l'idiome turc « avoir une main dans l'huile et l'autre dans le miel » soit rendu en zazaki par *dest mîyanê rûnî de bîyene* montre que, si le sens central est préservé, la portée figurative est réduite. De même, tandis que le sens d'« aide et soutien » est conservé entre *el vermek* et *paştî dayene*, l'image turque de la « main » est remplacée en zazaki par celle du « dos/soutien ». Les exemples d'équivalence nulle montrent, quant à eux, que certains idiomes turcs n'ont pas d'équivalent formel direct en zazaki, mais que leur sens peut être transmis par un autre idiome ou une reformulation explicative. Les cas de pseudo-équivalence démontrent également que la similarité formelle n'est pas toujours un critère fiable.

Conclusion En conclusion, l'élément *el/dest* apparaît comme un élément productif dans la formation des idiomes en turc et en zazaki, couvrant des domaines sémantiques tels que l'aide, le contrôle, le pouvoir, la privation, l'habileté, la situation financière et les relations sociales. Les résultats de cette étude indiquent que, si les équivalents formels exacts entre les deux langues sont limités, les exemples d'équivalence partielle sont abondants. Cette situation révèle une forte proximité sémantique entre le turc et le zazaki au niveau idiomatique ; toutefois, cette proximité se construit souvent par des images différentes, des choix lexicaux distincts et des schémas d'usage variés. Par conséquent, se fier uniquement aux similitudes lexicales lors de la traduction et de l'analyse comparative des idiomes peut être trompeur. En particulier, les exemples d'équivalence nulle et de pseudo-équivalence soulignent l'importance des équivalents explicatifs, des exemples contextuels et des stratégies de transfert fonctionnel dans les études de traduction et de lexicographie. Cette étude constitue non seulement un exemple de recherche comparative sur les idiomes turco-zazakis, mais contribue également à la documentation des idiomes zazakis. Il est recommandé que les recherches futures ne se limitent pas aux données des dictionnaires, mais qu'elles évaluent également les collectes de terrain, les matériaux dialectaux, les productions de la culture orale et les exemples d'usage en contexte. De cette manière, les classifications d'équivalence pourront reposer sur une base de données plus large, plus fiable et plus représentative. En outre, les idiomes formés avec les noms d'autres parties du corps—telles que l'œil, la tête, la langue, le pied et le visage—en plus de *el/dest*, peuvent également être examinés selon une méthode similaire. De telles études rendront plus visibles les zones de contact culturel, les schémas de pensée partagés et les points de divergence linguistique entre le turc et le zazaki.

Mots-clés: Zazaki, Turc, idiome, terme corporel « main », équivalence.

Strukturierte Zusammenfassung:

Einleitung und Ziel der Studie Idiome sind nicht nur feste Ausdruckseinheiten im Lexikon einer Sprache, sondern auch bedeutende sprachliche Strukturen, die das kulturelle Gedächtnis einer Gesellschaft, ihre Denkweisen, Alltagserfahrungen und Methoden der Sinnkonstruktion widerspiegeln. Besonders Idiome, die mit Körperteilbezeichnungen gebildet werden, ermöglichen die Konstruktion abstrakter Bedeutungsfelder auf der Grundlage konkreter körperlicher Erfahrungen. In diesem Zusammenhang fungieren das Element *el* im Türkischen und *dest* im Zazaki als funktionales Zentrum bei der Bildung von Idiomen in einer Vielzahl semantischer Felder, darunter Hilfe, Kontrolle, Macht, Besitz, Entbehrung, Geschicklichkeit, Geiz, Großzügigkeit, Abhängigkeit und soziale Beziehungen. Der Vergleich solcher festen Wendungen zwischen den beiden Sprachen kann jedoch nicht auf einen bloßen Prozess der wortwörtlichen Entsprechung reduziert

werden. Denn Idiome sind Strukturen, die sich oft nicht direkt übersetzen lassen und im Zusammenhang mit ihrem kulturellen Kontext, ihrer bildhaften Bedeutung, ihrem pragmatischen Wert und ihrer Ausdrucksweise bewertet werden müssen. Das Ziel dieser Studie ist es, türkische und zazakische Idiome, die mit dem Körperteilbegriff *el/dest* gebildet werden, hinsichtlich ihrer Äquivalenzbeziehungen zu vergleichen und Punkte formaler, semantischer und funktionaler Überschneidung oder Divergenz zwischen den beiden Sprachen zu identifizieren. Die Studie versucht, folgende Fragen zu beantworten: Welche Arten von Äquivalenten im Zazaki entsprechen türkischen Idiomen mit dem Körperteilnamen *el*? In welchen semantischen Bereichen konzentrieren sich Beispiele vollständiger und teilweiser Äquivalenz? Stimmen Bedeutung und Funktion in Idiomen mit formalen Ähnlichkeiten immer überein? Welche Risiken bergen Beispiele nuller und pseudo-Äquivalenz für die Übersetzung und lexikographische Studien türkisch-zazakischer Idiome? In diesem Sinne soll die Studie sowohl zur vergleichenden Forschung über türkisch-zazakische Idiome als auch zur Dokumentation des zazakischen Lexikons beitragen.

Methode Diese Studie wurde als deskriptives und vergleichendes Forschungsprojekt konzipiert, das auf der Dokumentenanalyse als einer qualitativen Forschungsmethode basiert. Die primären Datenquellen sind Ömer Asım Aksoys *Deyimler Sözlüğü* für türkische Idiome und Roşan Lezgîns *Ferhengê Idyomanê Kirdkî (Zazakî)* für zazakische Idiome. Als ergänzende Quellen wurden die Idiomenwörterbücher von Necmi Akyalçın, Ahmet Doğan, Saraçbaşı und Minnetoğlu für das Türkische sowie Seçilmek (Masterarbeit), Çiftçi (Dissertation) und Selcan (Studie zu lexikalischen Ressourcen) für das Zazaki herangezogen. Bei der Erstellung des Datensatzes wurden Idiome mit dem Körperteil *el* in türkischen Quellen als primärer Fokus identifiziert, gefolgt von der Suche nach direkten, funktionalen oder erklärenden Äquivalenten mit dem Element *dest* in zazakischen Quellen. Varianten mit ähnlichen semantischen Feldern wurden unter einem repräsentativen Eintrag zusammengefasst; Beispiele, bei denen der Charakter eines Sprichworts, Gebets oder Fluchs, eines zusammengesetzten Verbs oder einer festen Redewendung überwog, wurden ausgeschlossen, wenn sie keinen idiomatischen Gebrauch zeigten. Bei der Bestimmung der Äquivalenz wurde zunächst die Wörterbuchbedeutung des Idioms verglichen, gefolgt von seiner bildhaften Bedeutung und funktionalen Verwendung. Die Studie verwendete vier grundlegende Äquivalenztypen: vollständige, teilweise, null und pseudo-Äquivalenz.

Ergebnisse Die Studie identifizierte 24 Fälle vollständiger Äquivalenz, 80 Fälle teilweiser Äquivalenz, 28 Fälle nuller Äquivalenz und 3 Fälle falscher Äquivalenz im bestehenden Datensatz. Diese Verteilung zeigt, dass bei *el/dest*-zentrierten Idiomen zwischen Türkisch und Zazaki eine funktionale und bedeutungszentrierte Nähe Vorrang vor einer formalen Eins-zu-eins-Entsprechung hat. Die Gruppe der vollständigen Äquivalenz umfasst Beispiele wie *el açmak / dest akerdene*, *el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene*, *elden gitmek / dest ra şiyene* und *elinden gelmek / dest ra ameyene*. In diesen Beispielen bleibt der Name des Körperteils in beiden Sprachen erhalten, und die bildhafte Bedeutung sowie die funktionale Verwendung stimmen weitgehend überein. Dies zeigt, dass bestimmte grundlegende konzeptuelle Bereiche, die auf körperlicher Erfahrung beruhen, sich im Türkischen und Zazaki ähnlich herausgebildet haben. Die teilweise Äquivalenz stellt die größte Gruppe dieser Studie dar. Dies verdeutlicht, dass in beiden Sprachen dieselben oder ähnliche idiomatische Bedeutungen häufig mit ähnlichen Funktionen, jedoch durch unterschiedliche bildhafte und syntaktische Mittel ausgedrückt werden. So zeigt etwa die Tatsache, dass das türkische Idiom „eine Hand im Öl und die andere im Honig haben“ im Zazaki als *dest mîyanê rûnî de bîyene* wiedergegeben wird, dass der Kerngehalt bewahrt bleibt, der bildhafte Umfang jedoch eingeengt wird. Ebenso wird die Bedeutung „Hilfe und Unterstützung“ zwischen *el vermek* und *paştî dayene* bewahrt, wobei das türkische Bild der „Hand“ im Zazaki durch das Bild des „Rückens/der Unterstützung“ ersetzt wird. Beispiele nuller Äquivalenz zeigen hingegen, dass manche türkischen Idiome keine direkte formale Entsprechung im Zazaki haben, ihr Sinn jedoch durch ein anderes Idiom oder eine erklärende Wiedergabe vermittelt werden kann. Beispiele falscher Äquivalenz verdeutlichen zudem, dass formale Ähnlichkeit nicht immer ein verlässliches Kriterium darstellt.

Schlussfolgerung Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass das Element *el/dest* als produktives idiombildendes Element im Türkischen und Zazaki über semantische Bereiche wie Hilfe, Kontrolle, Macht, Entbehrung, Geschicklichkeit, finanzielle Lage und soziale Beziehungen hinweg fungiert. Die Ergebnisse dieser Studie zeigen, dass exakte formale Äquivalente zwischen den beiden Sprachen begrenzt sind, während Beispiele teilweiser Äquivalenz recht zahlreich sind. Dies verdeutlicht, dass eine starke semantische Nähe zwischen Türkisch und Zazaki auf idiomatischer Ebene besteht; diese Nähe wird jedoch häufig durch unterschiedliche Bildlichkeit, verschiedene Wortwahl und unterschiedliche Gebrauchsmuster hergestellt.

Daher kann es irreführend sein, sich bei der Übersetzung und vergleichenden Analyse von Idiomen ausschließlich auf wortbezogene Ähnlichkeiten zu stützen. Insbesondere Beispiele nuller und pseudo-Äquivalenz unterstreichen die Bedeutung erklärender Äquivalente, kontextspezifischer Beispiele und funktionaler Transferstrategien in Übersetzungs- und Lexikographiestudien. Diese Studie dient nicht nur als Beispiel für vergleichende Forschung zu türkisch-zazakischen Idiomen, sondern trägt auch zur Dokumentation des Bestandes zazakischer Idiome bei. Es wird empfohlen, dass zukünftige Forschungen sich nicht ausschließlich auf Wörterbuchdaten stützen, sondern auch Feldsammlungen, dialektales Material, Produkte der mündlichen Kultur und Beispiele des Gebrauchs im Kontext berücksichtigen. Auf diese Weise können Äquivalenzklassifikationen auf einer breiteren, zuverlässigeren und repräsentativeren Datenbasis beruhen. Darüber hinaus können Idiome, die mit den Namen anderer Körperteile—wie Auge, Kopf, Zunge, Fuß und Gesicht—gebildet werden, zusätzlich zu *el/dest* mit einer ähnlichen Methode untersucht werden. Solche Studien werden die Bereiche kulturellen Kontakts, gemeinsame Denkmuster und sprachliche Divergenzen zwischen Türkisch und Zazaki sichtbar machen.

Schlüsselwörter: Zazaki, Türkisch, Idiom, Körperteilbegriff „Hand“, Äquivalenz.

Resumen Estructurado:

Introducción y propósito del estudio Los idioms no son únicamente unidades fijas de expresión dentro del léxico de una lengua, sino también estructuras lingüísticas relevantes que reflejan la memoria cultural de una sociedad, sus modos de pensar, sus experiencias cotidianas y sus formas de construir significado. En particular, los idioms formados mediante nombres de partes del cuerpo permiten la construcción de campos semánticos abstractos basados en la experiencia corporal concreta. En este sentido, el elemento *el* en turco y *dest* en zazaki funcionan como centros operativos en la formación de idioms en una amplia gama de dominios semánticos, incluyendo ayuda, control, poder, posesión, privación, habilidad, avaricia, generosidad, dependencia y relaciones sociales. Sin embargo, la comparación de tales expresiones fijas entre ambas lenguas no puede reducirse a un simple proceso de búsqueda de equivalentes palabra por palabra. Ello se debe a que los idioms son estructuras que con frecuencia no pueden traducirse de manera directa y deben evaluarse en relación con su contexto cultural, su significado figurado, su valor pragmático y su modo de expresión. El objetivo de este estudio es comparar los idioms turcos y zazakis formados con el término corporal *el/dest* en términos de relaciones de equivalencia, e identificar puntos de convergencia o divergencia formales, semánticos y funcionales entre ambas lenguas. La investigación buscó responder a las siguientes preguntas: ¿Qué tipos de equivalentes en zazaki corresponden a los idioms turcos formados con el nombre corporal *el*? ¿En qué dominios semánticos se concentran los ejemplos de equivalencia total y parcial? ¿Coinciden siempre significado y función en los idioms que comparten similitudes formales? ¿Qué riesgos plantean los ejemplos de equivalencia nula y pseudo-equivalencia en la traducción y en los estudios lexicográficos turco-zazakis? En este sentido, el estudio pretende contribuir tanto a la investigación comparativa de idioms turco-zazakis como a la documentación del léxico zazaki.

Metodología Este estudio fue diseñado como un proyecto de investigación descriptivo y comparativo basado en el análisis documental, uno de los métodos de investigación cualitativa. Las fuentes primarias de datos son el *Deyimler Sözlüğü* de Ömer Asım Aksoy para los idioms turcos y el *Ferhengê Îdyomanê Kirdkî (Zazakî)* de Roşan Lezgîn para los idioms zazakis. Como fuentes complementarias se utilizaron los diccionarios de idioms de Necmi Akyalçın, Ahmet Doğan, Saraçbaşı y Minnetoğlu para el turco; para el zazaki se recurrió a la tesis de máster de Seçilmek, la tesis doctoral de Çiftçi y el estudio de Selcan sobre recursos léxicos. Al compilar el corpus, se identificaron los idioms formados con la parte corporal *el* en las fuentes turcas como área principal de enfoque, seguido de la búsqueda de equivalentes directos, funcionales o explicativos con el elemento *dest* en las fuentes zazakis. Las variantes con campos semánticos similares se evaluaron bajo una única entrada representativa; los ejemplos en los que predominaba la naturaleza de proverbio, oración o maldición, verbo compuesto o frase fija fueron excluidos del corpus cuando no mostraban uso idiomático. Para determinar la equivalencia, se comparó primero el significado lexicográfico del idiom, seguido de su significado figurado y su uso funcional. El estudio empleó cuatro tipos básicos de equivalencia: total, parcial, nula y pseudo-equivalencia.

Resultados El estudio identificó 24 casos de equivalencia total, 80 casos de equivalencia parcial, 28 casos de equivalencia nula y 3 casos de pseudo-equivalencia en el corpus. Esta distribución indica que, en los

idioms centrados en *el/dest* entre turco y zazaki, la proximidad funcional y semántica prevalece sobre la correspondencia formal uno a uno. El grupo de equivalencia total incluye ejemplos como *el açmak / dest akerdene*, *el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepîştene*, *elden gitmek / dest ra şiyene* y *elinden gelmek / dest ra ameyene*. En estos casos, el nombre de la parte corporal se conserva en ambas lenguas, y el significado figurado y el uso funcional coinciden en gran medida. Esta situación demuestra que ciertos dominios conceptuales fundamentales basados en la experiencia corporal se han establecido de manera similar en turco y zazaki. La equivalencia parcial constituye el grupo más numeroso en este estudio. Este hallazgo demuestra que, en ambas lenguas, los mismos o similares significados idiomáticos se expresan a menudo con funciones semejantes pero mediante recursos figurativos y sintácticos distintos. Por ejemplo, el hecho de que el idiom turco «tener una mano en aceite y la otra en miel» se traduzca en zazaki como *dest mîyanê rûnî de bîyene* muestra que, si bien se preserva el significado central, el alcance figurativo se reduce. De manera similar, mientras que el significado de «ayuda y apoyo» se mantiene entre *el vermek* y *paştî dayene*, la imagen turca de la «mano» se sustituye en zazaki por la imagen de la «espalda/soprote». Los ejemplos de equivalencia nula muestran, por su parte, que algunos idioms turcos no tienen equivalente formal directo en zazaki, aunque su significado puede transmitirse mediante otro idiom o una formulación explicativa. Los ejemplos de pseudo-equivalencia demuestran asimismo que la similitud formal no siempre constituye un criterio fiable.

Conclusión En conclusión, el elemento *el/dest* parece funcionar como un componente productivo en la formación de idioms en turco y zazaki en dominios semánticos como ayuda, control, poder, privación, habilidad, situación financiera y relaciones sociales. Los hallazgos de este estudio indican que, aunque los equivalentes formales exactos entre ambas lenguas son limitados, los ejemplos de equivalencia parcial son bastante abundantes. Esta situación revela una fuerte proximidad semántica entre turco y zazaki a nivel idiomático; sin embargo, dicha proximidad se establece a menudo mediante imágenes distintas, elecciones léxicas diferentes y patrones de uso diversos. Por lo tanto, confiar únicamente en similitudes léxicas al traducir y analizar comparativamente idioms puede resultar engañoso. En particular, los ejemplos de equivalencia nula y pseudo-equivalencia subrayan la importancia de los equivalentes explicativos, los ejemplos específicos de contexto y las estrategias de transferencia funcional en los estudios de traducción y lexicografía. Este estudio no solo constituye un ejemplo de investigación comparativa sobre idioms turco-zazakis, sino que también contribuye a documentar la existencia de idioms zazakis. Se recomienda que futuras investigaciones no se limiten a los datos de diccionario, sino que evalúen también colecciones de campo, materiales dialectales, productos de la cultura oral y ejemplos de uso contextual. De este modo, las clasificaciones de equivalencia podrán basarse en una base de datos más amplia, fiable y representativa. Además, los idioms formados con nombres de otras partes del cuerpo—como ojo, cabeza, lengua, pie y rostro—además de *el/dest*, pueden examinarse mediante un método similar. Tales estudios harán más visibles las áreas de contacto cultural, los patrones de pensamiento compartidos y los puntos de divergencia lingüística entre turco y zazaki.

Palabras clave: zazaki, turco, idiom, término corporal «mano», equivalencia.

结构化摘要:

研究引言与目的 成语不仅是语言词汇中的固定表达单位，也是重要的语言结构，反映了社会的文化记忆、思维方式、日常生活经验以及意义建构的方法。尤其是以身体部位名称构成的成语，使得人们能够在具体的身体经验基础上建构抽象的语义领域。在这一点上，土耳其语中的 *el* 与扎扎其语中的 *dest* 在成语的形成中起着功能性核心作用，涵盖了援助、控制、权力、所有、剥夺、技巧、吝啬、慷慨、依赖以及社会关系等广泛的语义领域。然而，比较两种语言中的这些固定表达并不能简化为逐字对应的过程。因为成语往往无法直接翻译，必须结合其文化语境、比喻意义、语用价值和表达方式加以评估。本研究旨在比较土耳其语与扎扎其语中以身体部位 *el/dest* 构成的成语的等值关系，并识别两种语言在形式、语义和功能上的重合点或差异点。研究试图回答以下问题：扎扎其语中有哪些类型的对应表达与土耳其语中以 *el* 构成的成语相对应？在哪些语义领域中集中出现完全或部分等值的例子？在形式上相似的成语中，意义与功能是否总是保持一致？在土耳其语与扎扎其语中？

其语成语的翻译与词典学研究中，零等值与伪等值的例子会带来哪些风险？在此背景下，本研究旨在为土耳其语-扎扎其语成语的比较研究以及扎扎其语词汇的文献记录作出贡献。

研究方法 本研究设计为一项基于文献分析的描述性与比较性研究，属于质性研究方法之一。主要数据来源为 Ömer Asım Aksoy 的《成语词典》（*Deyimler Sözlüğü*, 土耳其语）与 Roşan Lezgîn 的《扎扎其语成语词典》（*Ferhengê Îdyomanê Kirdkî (Zazakî)*）。补充来源包括 Necmi Akyalçın、Ahmet Doğan、Saraçbaşı 与 Minnetoğlu 的土耳其语成语词典；扎扎其语方面则参考了 Seçilmek 的硕士论文、Çiftçi 的博士论文以及 Selcan 关于词汇资源的研究。在编制数据集时，首先确定土耳其语资料中以 *el* 构成的成语作为主要研究对象，然后在扎扎其语资料中寻找包含 *dest* 的直接、功能性或解释性对应表达。语义领域相近的变体被归入同一代表性条目；若某些例子主要呈现为谚语、祈祷或诅咒、复合动词或固定短语，而不具备成语用法，则予以排除。在确定等值关系时，首先比较成语的词典意义，其次比较其比喻意义与功能用法。研究采用了四种基本等值类型：完全等值、部分等值、零等值与伪等值。

研究结果 研究在现有数据集中识别出 24 个完全等值、80 个部分等值、28 个零等值以及 3 个伪等值。这一分布表明，在土耳其语与扎扎其语的 *el/dest* 成语中，功能与意义上的接近性优先于形式上的一一对应。完全等值组包括如 *el açmak / dest akerdene*、*el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene*、*elden gitmek / dest ra şiyene*、*elinden gelmek / dest ra ameyene* 等例子。在这些例子中，身体部位名称在两种语言中均被保留，比喻意义与功能用法高度重合。这表明基于身体经验的某些基本概念领域在土耳其语与扎扎其语中以相似方式得以确立。部分等值构成了本研究中最大的一组。这一发现表明，在两种语言中，相同或相似的成语意义往往通过不同的比喻与句法手段来表达，但功能保持一致。例如，土耳其语成语“手在油里，另一只手在蜜里”在扎扎其语中译为 *dest mîyanê rûnî de biyene*，显示核心意义得以保留，但比喻范围缩小。同样，“*el vermek*”与“*paştî dayene*”之间的“援助与支持”意义得以保留，但土耳其语中的“手”形象在扎扎其语中被替换为“背/支持”的形象。零等值的例子则表明，某些土耳其语成语在扎扎其语中没有直接的形式对应，但其意义仍可通过另一成语或解释性表达传达。伪等值的例子也说明，形式上的相似并非总是可靠的标准。

结论 综上所述，*el/dest* 元素在土耳其语与扎扎其语中作为一种富有生产力的成语构成要素，涵盖了援助、控制、权力、剥夺、技巧、经济状况与社会关系等语义领域。本研究结果表明，两种语言之间的精确形式对应有限，而部分等值的例子却十分丰富。这一情况揭示了土耳其语与扎扎其语在成语层面上存在强烈的语义接近性；然而，这种接近性往往通过不同的意象、不同的词汇选择与不同的使用模式来实现。因此，在翻译与比较分析成语时，仅依赖词汇层面的相似性可能会产生误导。尤其是零等值与伪等值的例子凸了解释性对应、语境特定的例子以及功能性转移策略在翻译与词典学研究中的重要性。本研究不仅为土耳其语-扎扎其语成语的比较研究提供了范例，也为扎扎其语成语的文献记录作出了贡献。建议未来的研究不应仅依赖词典数据，还应评估田野采集、方言材料、口头文化产物以及语境中的使用实例。通过这种方式，等值分类可以建立在更广泛、更可靠、更具代表性的数据基础之上。此外，除了 *el/dest* 之外，还可以采用类似的方法研究由其他身体部位名称（如眼、头、舌、脚、脸）构成的成语。此类研究将使土耳其语与扎扎其语之间的文化接触领域、共同思维模式以及语言差异点更加清晰可见。

关键词：扎扎其语·土耳其语·成语·身体部位“手”，等值

Структурированное Резюме:

Введение и цель исследования Идиомы представляют собой не только фиксированные единицы выражения в лексиконе языка, но и важные лингвистические структуры, отражающие культурную память общества, его способы мышления, повседневный опыт и методы конструирования смысла. Особенно идиомы, образованные с использованием названий частей тела, позволяют формировать абстрактные семантические поля на основе конкретного телесного опыта. В этом отношении элемент *el* в турецком языке и *dest* в зазаки функционируют как центр в формировании идиом в широком спектре семантических областей, включая помощь, контроль, власть, обладание, лишение, умение, скупость, щедрость, зависимость и социальные отношения. Однако сравнение таких устойчивых выражений между двумя языками не может быть сведено к простому поиску буквальных эквивалентов. Это связано с тем, что идиомы зачастую не поддаются прямому переводу и должны оцениваться в связи с их культурным контекстом, переносным значением, прагматической ценностью и способом выражения. Цель данного исследования — сравнить турецкие и зазаки идиомы, образованные с использованием термина части тела *el/dest*, в аспекте отношений эквивалентности и выявить точки формального, семантического и функционального совпадения или расхождения между двумя языками. Исследование стремилось ответить на следующие вопросы: Какие типы эквивалентов в зазаки соответствуют турецким идиомам с элементом *el*? В каких семантических областях концентрируются примеры полной и частичной эквивалентности? Совпадают ли значение и функция в идиомах, имеющих формальное сходство? Какие риски представляют примеры нулевой и псевдоэквивалентности для перевода и лексикографических исследований турецко-зазаки идиом? В этом контексте исследование направлено на вклад как в сравнительные исследования турецко-зазаки идиом, так и в документацию лексикона зазаки.

Методология Исследование было разработано как описательный и сравнительный проект, основанный на анализе документов, одном из методов качественного исследования. Основными источниками данных являются *Deyimler Sözlüğü* (Словарь идиом) Омера Асыма Аксоя для турецких идиом и *Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)* Рошана Лезгина для идиом зазаки. В качестве дополнительных источников использовались словари идиом Неджми Акялчына, Ахмета Догана, Сарачбаши и Миннетоглу для турецкого языка; для зазаки — магистерская диссертация Седжилмека, докторская диссертация Чифтчи и исследование Селджана по лексическим ресурсам. При составлении корпуса идиомы с элементом *el* в турецких источниках были определены как основная область фокуса, после чего в источниках зазаки проводился поиск прямых, функциональных или объяснительных эквивалентов с элементом *dest*. Варианты с близкими семантическими полями были объединены под одной репрезентативной статьёй; примеры, где преобладала природа пословицы, молитвы или проклятия, составного глагола или устойчивого выражения, исключались из корпуса, если они не демонстрировали идиоматического употребления. При определении эквивалентности сначала сравнивалось словарное значение идиомы, затем её переносное значение и функциональное использование. В исследовании применялись четыре основных типа эквивалентности: полная, частичная, нулевая и псевдоэквивалентность.

Результаты В исследовании выявлено 24 случая полной эквивалентности, 80 случаев частичной эквивалентности, 28 случаев нулевой эквивалентности и 3 случая ложной эквивалентности в существующем корпусе. Это распределение показывает, что в идиомах, сосредоточенных вокруг *el/dest* в турецком и зазаки, функциональная и смысловая близость имеет приоритет над формальным одно-к-одному соответствием. Группа полной эквивалентности включает такие примеры, как *el açmak / dest akerdene*, *el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene*, *elden gitmek / dest ra şiyene* и *elinden gelmek / dest ra ameyene*. В этих случаях название части тела сохраняется в обоих языках, а переносное значение и функциональное использование в значительной степени совпадают. Это демонстрирует, что некоторые фундаментальные концептуальные области, основанные на телесном опыте, сформировались сходным образом в турецком и зазаки. Частичная эквивалентность составляет крупнейшую группу в данном исследовании. Этот результат показывает, что в обоих языках одни и те же или схожие идиоматические значения часто выражаются с аналогичными функциями, но через

различные образные и синтаксические средства. Например, турецкая идиома «иметь одну руку в масле, а другую в мёде» в зааки передаётся как *dest mîyanê rûnî de bîyene*, что демонстрирует сохранение основного значения при сужении образного диапазона. Аналогично, значение «помощь и поддержка» сохраняется между *el vermek* и *paştî dayene*, однако турецкий образ «руки» заменяется в зааки образом «спины/поддержки». Примеры нулевой эквивалентности показывают, что некоторые турецкие идиомы не имеют прямого формального эквивалента в зааки, но их значение может быть передано через другую идиому или объяснительный перевод. Примеры ложной эквивалентности также демонстрируют, что формальное сходство не всегда является надёжным критерием.

Заключение В заключение, элемент *el/dest* функционирует как продуктивный компонент образования идиом в турецком и зааки в таких семантических областях, как помощь, контроль, власть, лишение, умение, финансовое положение и социальные отношения. Результаты исследования показывают, что точные формальные эквиваленты между двумя языками ограничены, тогда как примеры частичной эквивалентности весьма многочисленны. Эта ситуация выявляет сильную семантическую близость между турецким и зааки на идиоматическом уровне; однако эта близость часто устанавливается через различные образы, разные лексические выборы и различные модели употребления. Поэтому опора исключительно на сходство на уровне слов при переводе и сравнительном анализе идиом может быть вводящей в заблуждение. В частности, примеры нулевой и псевдоэквивалентности подчёркивают важность объяснительных эквивалентов, контекстуальных примеров и стратегий функционального переноса в исследованиях перевода и лексикографии. Данное исследование служит не только примером сравнительных исследований турецко-зааки идиом, но и вносит вклад в документирование существования идиом зааки. Рекомендуется, чтобы будущие исследования не ограничивались данными словарей, но также учитывали полевые материалы, диалектные данные, продукты устной культуры и примеры употребления в контексте. Таким образом, классификации эквивалентности могут основываться на более широкой, надёжной и репрезентативной базе данных. Кроме того, идиомы, образованные с использованием названий других частей тела — таких как глаз, голова, язык, нога и лицо — наряду с *el/dest*, также могут быть изучены аналогичным методом. Подобные исследования сделают более очевидными области культурного контакта, общие модели мышления и точки языкового расхождения между турецким и зааки.

Ключевые слова: зааки, турецкий язык, идиома, термин части тела «рука», эквивалентность

संरचित सारांशः

परिचय और अध्ययन का उद्देश्य मुहावरे केवल भाषा के शब्दकोश में स्थिर अभिव्यक्ति इकाइयाँ ही नहीं हैं, बल्कि वे महत्वपूर्ण भाषाई संरचनाएँ भी हैं जो किसी समाज की सांस्कृतिक स्मृति, सोचने के तरीके, दैनिक जीवन के अनुभव और अर्थ निर्माण की विधियों को प्रतिबिंबित करती हैं। विशेष रूप से, शरीर के अंगों के नामों से बने मुहावरे ठोस शारीरिक अनुभव के आधार पर अमूर्त अर्थ क्षेत्रों का निर्माण संभव बनाते हैं। इस संदर्भ में, तुर्की भाषा में *el* और ज़ाज़ाकी में *dest* विभिन्न अर्थ क्षेत्रों—जैसे सहायता, नियंत्रण, शक्ति, स्वामित्व, वंचना, कौशल, कंजूसी, उदारता, निर्भरता और सामाजिक संबंधों—में मुहावरों के निर्माण में एक कार्यात्मक केंद्र के रूप में कार्य करते हैं। हालाँकि, इन स्थिर अभिव्यक्तियों की तुलना को केवल शब्द-दर-शब्द समानता तक सीमित नहीं किया जा सकता। इसका कारण यह है कि मुहावरे अक्सर सीधे अनुवाद योग्य नहीं होते और उन्हें उनके सांस्कृतिक संदर्भ, रूपकात्मक अर्थ, व्यावहारिक मूल्य और अभिव्यक्ति शैली के साथ मिलाकर मूल्यांकन करना आवश्यक होता है। इस अध्ययन का उद्देश्य *el/dest* अंग शब्द से बने तुर्की और ज़ाज़ाकी मुहावरों की तुलनात्मक जाँच करना है, ताकि दोनों भाषाओं में औपचारिक, अर्थगत और कार्यात्मक समानताओं या भिन्नताओं के बिंदुओं की पहचान की जा सके। अध्ययन ने निम्नलिखित प्रश्नों का उत्तर खोजने का प्रयास किया: ज़ाज़ाकी में कौन-से प्रकार के समकक्ष तुर्की मुहावरों से मेल खाते हैं? पूर्ण और आंशिक समानता के उदाहरण किन अर्थ क्षेत्रों में केंद्रित हैं? क्या औपचारिक समानता वाले मुहावरों में अर्थ और कार्य हमेशा मेल खाते हैं? तुर्की-ज़ाज़ाकी मुहावरों के अनुवाद और शब्दकोशीय अध्ययन में शून्य और छद्म-समानता के उदाहरण कौन-से जोखिम उत्पन्न करते हैं? इस प्रकार, अध्ययन का उद्देश्य तुलनात्मक तुर्की-ज़ाज़ाकी मुहावरों के शोध और ज़ाज़ाकी शब्दकोश के दस्तावेजीकरण दोनों में योगदान देना है।

पद्धति यह अध्ययन एक वर्णनात्मक और तुलनात्मक शोध परियोजना के रूप में तैयार किया गया है, जो गुणात्मक शोध विधियों में से एक दस्तावेज़ विश्लेषण पर आधारित है। प्राथमिक डेटा स्रोतों में तुर्की मुहावरों के लिए ओमर आसिम अक्सोय का *Deyimler Sözlüğü* और ज़ाज़ाकी मुहावरों के लिए रोशन लेज़मिन का *Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)*

शामिल हैं। सहायक स्रोतों में तुर्की मुहावरों के लिए नेज्मी अक्यालचिन, अहमद डोगान, सराचबाशी और मिनेटोग्लू के मुहावरा शब्दकोश; तथा ज़ाज़ाकी मुहावरों के लिए सेचिलमेक का स्नातकोत्तर शोध, चिप्ची का डॉक्टरेट शोध और सेल्ज़ान का शब्द संसाधनों पर अध्ययन सम्मिलित किया गया। डेटा संकलन करते समय, तुर्की स्रोतों में *el* से बने मुहावरों को प्राथमिक क्षेत्र के रूप में पहचाना गया, जिसके बाद ज़ाज़ाकी स्रोतों में *dest* युक्त प्रत्यक्ष, कार्यात्मक या व्याख्यात्मक समकक्षों की खोज की गई। समान अर्थ क्षेत्रों वाले रूपांतरों को एक प्रतिनिधि प्रविष्टि के अंतर्गत मूल्यांकित किया गया; जिन उदाहरणों में कहावत, प्रार्थना या शाप, संयुक्त क्रिया या स्थिर वाक्यांश का स्वरूप प्रमुख था, उन्हें तब बाहर रखा गया जब वे मुहावरेदार प्रयोग प्रदर्शित नहीं करते थे। समानता निर्धारित करते समय पहले मुहावरे के शब्दकोशीय अर्थ की तुलना की गई, फिर उसके रूपकात्मक अर्थ और कार्यात्मक प्रयोग की। अध्ययन ने चार मूलभूत समानता प्रकारों का उपयोग किया: पूर्ण, आंशिक, शून्य और छद्म-समानता।

निष्कर्ष अध्ययन में 24 पूर्ण समानता, 80 आंशिक समानता, 28 शून्य समानता और 3 छद्म-समानता के उदाहरण पहचाने गए। यह वितरण दर्शाता है कि तुर्की और ज़ाज़ाकी के *el/dest* केंद्रित मुहावरों में औपचारिक एक-से-एक अनुरूपता की तुलना में कार्यात्मक और अर्थ-केंद्रित निकटता को प्राथमिकता दी जाती है। पूर्ण समानता समूह में *el açmak / dest akerdene*, *el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene*, *elden gitmek / dest ra şiyene* और *elinden gelmek / dest ra ameyene* जैसे उदाहरण शामिल हैं। इन उदाहरणों में शरीर के अंग का नाम दोनों भाषाओं में संरक्षित है, और रूपकात्मक अर्थ तथा कार्यात्मक प्रयोग बड़े पैमाने पर मेल खाते हैं। यह स्थिति दर्शाती है कि शारीरिक अनुभव पर आधारित कुछ मौलिक वैचारिक क्षेत्रों का तुर्की और ज़ाज़ाकी में समान रूप से विकास हुआ है। आंशिक समानता इस अध्ययन में सबसे बड़ा समूह है। यह निष्कर्ष दर्शाता है कि दोनों भाषाओं में समान या समानार्थी मुहावरेदार अर्थ अक्सर समान कार्यों के साथ व्यक्त किए जाते हैं, लेकिन विभिन्न रूपकात्मक और वाक्यगत साधनों के माध्यम से। उदाहरण के लिए, तुर्की मुहावरा “एक हाथ तेल में और दूसरा शहद में होना” ज़ाज़ाकी में *dest mîyanê rûnî de biyene* के रूप में प्रस्तुत किया जाता है, जो यह दिखाता है कि मुख्य अर्थ संरक्षित है, लेकिन रूपकात्मक सीमा संकुचित हो गई है। इसी प्रकार, “*el vermek*” और “*paştî dayene*” के बीच “सहायता और समर्थन” का अर्थ संरक्षित है, लेकिन तुर्की की “हाथ” की छवि ज़ाज़ाकी में “पीठ/समर्थन” की छवि से प्रतिस्थापित होती है। शून्य समानता के उदाहरण दर्शाते हैं कि कुछ तुर्की मुहावरों का ज़ाज़ाकी में कोई प्रत्यक्ष औपचारिक समकक्ष नहीं है, लेकिन उनका अर्थ किसी अन्य मुहावरे या व्याख्यात्मक प्रस्तुति के माध्यम से संप्रेषित किया जा सकता है। छद्म-समानता के उदाहरण भी यह प्रदर्शित करते हैं कि औपचारिक समानता हमेशा विश्वसनीय मानदंड नहीं होती।

निष्कर्ष अंततः, *el/dest* तत्व तुर्की और ज़ाज़ाकी में सहायता, नियंत्रण, शक्ति, वंचना, कौशल, आर्थिक स्थिति और सामाजिक संबंध जैसे अर्थ क्षेत्रों में एक उत्पादक मुहावरा-निर्माण तत्व के रूप में कार्य करता है। इस अध्ययन के निष्कर्ष बताते हैं कि दोनों भाषाओं के बीच सटीक औपचारिक समकक्ष सीमित हैं, जबकि आंशिक समानता के उदाहरण अत्यधिक प्रचुर हैं। यह स्थिति दर्शाती है कि तुर्की और ज़ाज़ाकी में मुहावरेदार स्तर पर मजबूत अर्थगत निकटता है; हालाँकि, यह निकटता अक्सर विभिन्न चित्रणों, अलग शब्द चयन और अलग प्रयोग पैटर्नों के माध्यम से स्थापित होती है। इसलिए, केवल शब्द स्तर की समानताओं पर निर्भर रहना अनुवाद और तुलनात्मक विश्लेषण में भ्रामक हो सकता है। विशेष रूप से, शून्य और छद्म-समानता के उदाहरण अनुवाद और शब्दकोशीय अध्ययन में व्याख्यात्मक समकक्षों, संदर्भ-विशिष्ट उदाहरणों और कार्यात्मक स्थानांतरण रणनीतियों के महत्व को उजागर करते हैं। यह अध्ययन न केवल तुलनात्मक तुर्की-ज़ाज़ाकी मुहावरों के शोध का उदाहरण प्रस्तुत करता है, बल्कि ज़ाज़ाकी मुहावरों के अस्तित्व के दस्तावेजीकरण में भी योगदान देता है। अनुशंसा की जाती है कि भविष्य के शोध केवल शब्दकोशीय डेटा पर निर्भर न रहें, बल्कि क्षेत्रीय संकलन, बोली सामग्री, मौखिक संस्कृति के उत्पाद और संदर्भ में प्रयोग के उदाहरणों का भी मूल्यांकन करें। इस प्रकार, समानता वर्गीकरण एक व्यापक, अधिक विश्वसनीय और प्रतिनिधि डेटाबेस पर आधारित हो सकते हैं। इसके अतिरिक्त, *el/dest* के अलावा अन्य शरीर अंगों—जैसे आँख, सिर, जीभ, पैर और चेहरा—से बने मुहावरों का भी समान पद्धति से अध्ययन किया जा सकता है। ऐसे अध्ययन तुर्की और ज़ाज़ाकी के बीच सांस्कृतिक संपर्क के क्षेत्र, साझा विचार पैटर्न और भाषाई भिन्नताओं को अधिक स्पष्ट बनाएंगे।

कीवर्ड: ज़ाज़ाकी, तुर्की, मुहावरा, शरीर अंग “

Yapılandırılmış Özet:

Giriş ve Çalışmanın Amacı

Deyimler; bir dilin söz varlığı içinde kalıplaşmış anlatım birlikleri olmakla birlikte toplumların kültürel hafızasını, düşünme biçimini, gündelik hayat deneyimini ve anlam kurma yollarını yansıtan önemli dilsel yapılardır. Özellikle organ adlarıyla kurulan deyimler, somut beden deneyiminden hareketle soyut anlam alanlarının kurulmasına imkân verir. Bu bakımdan Türkçede “el”, Zazacada ise “dest” unsuru yardım, denetim, güç, sahiplik, yoksunluk, beceri, cimrilik, cömertlik, bağımlılık ve toplumsal ilişki gibi çok sayıda anlam alanının deyimleşmesinde işlevsel bir merkez oluşturmaktadır. Ancak iki dil arasında bu tür kalıplaşmış ifadelerin karşılaştırılması, yalnızca sözcük karşılığı bulma işlemine indirgenemez. Çünkü deyimler, çoğu zaman doğrudan çevrilemeyen, kültürel bağlamı, mecazî anlamı, kullanım değeri ve söyleyiş biçimiyle birlikte değerlendirilmesi gereken yapılardır.

Bu çalışmanın amacı, “el/dest” organ adıyla kurulmuş Türkçe ve Zazaca deyimleri eşdeğerlik ilişkileri bakımından karşılaştırmak ve iki dil arasındaki biçimsel, anlamsal ve işlevsel örtüşme ya da ayrışma noktalarını ortaya koymaktır. Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Türkçede “el” organ adıyla kurulan deyimler Zazacada hangi eşdeğerlik türleriyle karşılanmaktadır? Tam ve kısmî eşdeğerlik örnekleri hangi anlam alanlarında yoğunlaşmaktadır? Biçimsel benzerlik bulunan deyimlerde anlam ve kullanım işlevi her zaman örtüşmekte midir? Sıfır ve yalancı eşdeğerlik örnekleri, Türkçe-Zazaca deyim aktarımı ve sözlükbilim çalışmaları bakımından hangi riskleri barındırmaktadır? Bu yönüyle çalışma, hem Türkçe-Zazaca karşılaştırmalı deyim araştırmalarına hem de Zazaca söz varlığının belgelenmesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Metod

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalı betimsel ve karşılaştırmalı bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın temel veri kaynaklarını Türkçe deyimler için Ömer Asım Aksoy’un Deyimler Sözlüğü, Zazaca deyimler için Roşan Lezgîn’in Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî) adlı eseri oluşturmaktadır. Yardımcı kaynak olarak Türkçe deyimler için Necmi Akyalçın, Ahmet Doğan, Saraçbaşı ve Minnetoğlu’nun deyim sözlüklerinden; Zazaca deyimler için ise Seçilmek’in yüksek lisans tezi, Çiftçi’nin doktora tezi ve Selcan’ın söz varlığına ilişkin çalışmasından yararlanılmıştır. Veri seti oluşturulurken Türkçe kaynaklarda “el” organ adıyla kurulan deyimler öncelikli tarama alanı olarak belirlenmiş, ardından Zazaca kaynaklarda “dest” unsurunu içeren doğrudan, işlevsel ya da açıklayıcı karşılıklar aranmıştır.

Benzer anlam alanına sahip varyantlar tek temsili madde altında değerlendirilmiş; atasözü, dua-beddua, birleşik fiil ya da kalıp söz niteliği baskın olan örnekler deyimsel kullanım göstermediği durumlarda veri setinin dışında bırakılmıştır. Eşdeğerlik kararlarında önce deyimün sözlük anlamı, ardından mecazî anlamı ve kullanım işlevi karşılaştırılmıştır. Çalışmada dört temel eşdeğerlik türü kullanılmıştır: Tam, kısmî, sıfır ve yalancı eşdeğerlik.

Bulgular

Araştırma sonucunda mevcut veri setinde 24 tam eşdeğerlik, 80 kısmî eşdeğerlik, 28 sıfır eşdeğerlik ve 3 yalancı eşdeğerlik örneği belirlenmiştir. Bu dağılım, Türkçe ve Zazaca arasında “el/dest” merkezli deyimlerde biçimsel bire birlikten çok işlevsel ve anlam merkezli bir yakınlığın öne çıktığını göstermektedir. Tam eşdeğerlik grubunda “el açmak / dest akerdene”, “el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene”, “elden gitmek / dest ra şiyene”, “elinden gelmek / dest ra ameyene” gibi örnekler yer almaktadır. Bu örneklerde organ adı her iki dilde de korunmakta, deyimsel anlam ve kullanım işlevi büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu durum, bedensel deneyime dayanan bazı temel kavram alanlarının Türkçe ve Zazacada benzer biçimde kalıplaştığını göstermektedir.

Kısmî eşdeğerlik, çalışmanın en geniş grubunu oluşturmaktadır. Bu sonuç, iki dilde aynı ya da yakın deyimsel anlamların çoğu zaman benzer işlevle fakat farklı imgesel ve söz dizimsel araçlarla kurulduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin “bir eli yağda bir eli balda olmak” deyimünün Zazacada “dest mîyanê rûnî de biyene” biçimiyle karşılanması, çekirdek anlamın korunduğunu ancak imgesel alanın daraldığını göstermektedir. Benzer şekilde “el vermek” ile “paştî dayene” arasında yardım ve destek anlamı korunmakta; fakat Türkçedeki “el” imgesi Zazacada “sırt/destek” imgesiyle karşılanmaktadır. Sıfır eşdeğerlik örnekleri ise bazı Türkçe deyimlerin Zazacada doğrudan biçimsel karşılığının bulunmadığını, buna karşın anlamın başka bir

deyimle ya da açıklayıcı aktarım yoluyla verilebildiğini göstermektedir. Yalancı eşdeğerlik örnekleri de biçimsel benzerliğin her zaman güvenilir bir ölçüt olmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak “el/dest” unsuru, Türkçe ve Zazacada yardım, denetim, güç, yoksunluk, beceri, maddi durum ve toplumsal ilişki gibi anlam alanlarında üretken bir deyim kurucu unsur olarak görünmektedir. Çalışmada ulaşılan bulgular, iki dil arasında tamamen birebir biçimsel karşılıkların sınırlı kaldığını, buna karşılık kısmî eşdeğerlik örneklerinin oldukça yoğun olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkçe ile Zazaca arasında deyimse düzeyde güçlü bir anlam yakınlığı bulunduğunu; ancak bu yakınlığın çoğu zaman farklı imgeler, farklı sözcük seçimleri ve farklı kullanım kalıpları üzerinden kurulduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla deyimlerin çevrilmesi ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi sırasında sadece sözcük düzeyindeki benzerliklere dayanmak yanıltıcı olabilir. Özellikle sıfır ve yalancı eşdeğerlik örnekleri, çeviri ve sözlükbilim çalışmalarında açıklayıcı karşılıkların, bağlam içi örneklerin ve işlevsel aktarım stratejilerinin önemini göstermektedir.

Çalışma, Türkçe-Zazaca karşılaştırmalı deyim araştırmalarına örnek oluşturmakla birlikte Zazaca deyim varlığının belgelenmesine katkı sunmaktadır. Bundan sonraki araştırmalarda sözlük verileriyle yetinilmemesi, alan derlemeleri, ağız malzemesi, sözlü kültür ürünleri ve bağlam içi kullanım örneklerinin de değerlendirilmesi önerilmektedir. Böylece eşdeğerlik sınıflandırmaları daha geniş, güvenilir ve temsil gücü yüksek bir veri tabanına dayandırılabilir. Ayrıca “el/dest” dışında göz, baş, dil, ayak, yüz gibi diğer organ adlarıyla kurulan deyimler de benzer yöntemle incelenebilir. Bu tür çalışmalar, Türkçe ve Zazaca arasındaki kültürel temas alanlarını, ortak düşünme biçimlerini ve dilsel ayrışma noktalarını daha görünür hâle getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Türkçe, Deyim, El organ adı, Eşdeğerlik.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Equivalence Turkish and Zazaki Idioms Constructed with the Body-Part Terms “Hand/Dest”

Introduction

Problem Situation

Idioms are fixed multiword expressions that reveal a language’s cultural memory, patterns of thought, and expressive capacity in addition to enriching its vocabulary. Idioms formed with body-part terms constitute a particularly important field of inquiry because they extend from concrete bodily experience to abstract semantic domains. The Turkish element “el” and its Zazaki counterpart “dest” play a functional role in constructing meanings related to assistance, control, power, proximity, deprivation, skill, generosity, and dependence.

A central problem in idiom research concerns which fixed units should be classified as idioms. Yüceol-Özezen notes considerable uncertainty in the identification and classification of idioms, as many expressions may be interpreted as idioms, proverbs, or other formulaic combinations (Yüceol-Özezen, 2001, p. 869). Some forms may also occur both as proverbs and as components of idiomatic expressions (Sakaoğlu, 2022, p. 4). Comparative analysis must therefore consider not only lexical similarity but also the degree of fixedness, figurative meaning, context of use, and functional correspondence.

In comparative idiom research, fixed expressions formed around body-part terms provide important evidence of the cultural backgrounds and expressive resources of languages (Aydemir, 2023, pp. 1-2). Aygün’s study of eye-related idioms in Turkish and German shows that idioms should be treated as structures reflecting a society’s culture, lived experience, and expressive capacity (Aygün, 2003, p. 72). Similarly, Aşlar and Aydoğmuş argue that theme-based idiom studies enable vocabulary, cultural accumulation, and social life to be evaluated together (Aşlar & Aydoğmuş, 2024, p. 487).

Zazaki oral literature and its formulaic vocabulary are among the principal carriers of the language’s cultural memory. Seçilmek states that Zazaki oral literary material was preserved for a long time through oral tradition and may be lost unless it is documented (Seçilmek, 2018, pp. 1-2). Samuk likewise describes proverbs, idioms, prayers, and curses as fixed expressions arising from a community’s history, traditions, and beliefs, and emphasizes the marked cultural richness of such expressions despite the limited number of written sources in Zazaki (Samuk, 2017, p. 42). Alay highlights idioms as an effective, concise, and rich means of expressing events and phenomena in Zazaki, thereby making the language’s expressive power visible (Alay, 2024, pp. 315-316).

In multilingual contact settings involving Turkish and Zazaki, assessing idioms is not a matter of finding simple dictionary equivalents. Aykaç emphasizes that the main difficulty in transferring idioms and proverbs between Turkish and Kurdish frequently arises from cultural and discursive differences rather than from the linguistic surface itself (Aykaç, 2022, p. 73). This

observation also requires comparisons of Turkish and Zazaki idioms formed with “el/dest” to focus on usage value and contextual function rather than on lexical correspondences alone.

Kanmaz’s annotated bibliography covering the period from 1962 to 2020 identifies 130 publicly accessible articles on idioms, indicating the breadth of the literature in this field (Kanmaz, 2021, pp. 172-174). Nevertheless, no study specifically addressing “el/dest”-centred equivalence relations between Turkish and Zazaki could be identified. The present research therefore contributes both to comparative idiom studies and to the documentation of Zazaki vocabulary.

The equivalence analysis was based on Turkish idioms containing the body-part term “el”. Zazaki idioms containing “dest/el” whose Turkish counterparts did not contain “el” were excluded in accordance with this limitation. For each Turkish idiom, *Ferhengê Îdyomanê Kirdkî* (Zazakî) was first consulted among the Zazaki sources included in the analysis. When no counterpart was found in that work, the other Zazaki books and theses listed as reference sources were examined. When an equivalent was available in *Ferhengê Îdyomanê Kirdkî* (Zazakî), that source alone was used.

Research Questions

The study addresses the following research questions:

Which types of equivalence are used in Zazaki to represent Turkish idioms formed with the body-part term “el”?

In which semantic domains are examples of full and partial equivalence concentrated?

Do meaning and communicative function always overlap in idioms that display formal similarity?

What risks do examples of zero and false equivalence present for Turkish-Zazaki idiom transfer and lexicographic research?

Aim of the Study

The study aims to identify equivalence relations between Turkish and Zazaki by comparing idioms formed with the body-part terms “el/dest”. Turkish idioms containing “el” constitute the point of departure. Their Zazaki counterparts are assessed in terms of form, meaning, communicative function, and contextual value. On this basis, “el/dest”-centred idioms are classified as full, partial, zero, or false equivalents. The analysis is intended to contribute to comparative idiom research and to the documentation of the Zazaki idiomatic repertoire.

Theoretical Framework: Equivalence Theories and Comparative Phraseology

Equivalence, defined as the condition in which words in two languages or dialects are equal in value (Söylemez, 2021, p. 250), is a central concept in translation studies and comparative linguistics because it explains the degree to which an element of the source-language lexicon is represented in the target language. In translation studies, theorists such as Eugene Nida, Werner Koller, and Juliane House have conceptualized translation through relations of equivalence (Karavin, 2016, p. 126).

Nida’s approach is particularly relevant because of its distinction between formal and dynamic equivalence. Formal equivalence seeks to preserve the form and content of the source-language message in the target language and therefore prioritizes close adherence to the source structure (Nida, 1964, p. 159; Karavin, 2016, p. 129). Dynamic equivalence aims instead to produce a natural and functional counterpart for the target-language audience. Nida and Taber define translation as reproducing in the target language the closest natural equivalent of the source-language message, first in terms of meaning and then in terms of style (Nida & Taber, 1969, p. 12). This distinction is important for the comparison of idioms: some idioms overlap across two languages in

both form and meaning, whereas others express the same meaning through different imagery or syntactic structures.

Juliane House's approach contributes to the present analysis by assessing equivalence through textual function, context, and situation of use. House regards equivalence as a central concept in translation assessment and argues that source and target texts should be compared through detailed textual and contextual analysis (House, 2015, p. 16). The same principle applies to idiom comparison. Determining the Zazaki counterpart of a Turkish idiom requires attention not only to whether it is constructed from the same words but also to whether it fulfils the same communicative function.

Werner Koller's classification of equivalence provides a theoretical basis for the categories used here. Koller shifted the boundaries of equivalence from similarities between linguistic structures or styles to an intertextual level. In his view, translators establish equivalence between source-language and target-language texts (Koller, 1989, as cited in Karavin, 2016, p. 130). His model distinguishes denotative, connotative, pragmatic, and formal equivalence, thereby assigning the concept both textual and functional dimensions (Karavin, 2016, p. 130).

From the perspective of comparative phraseology, idioms are important linguistic units that reveal both convergences and divergences between languages. Mona Baker identifies several strategies for translating idioms: using an idiom with similar meaning and form, using an idiom with similar meaning but different form, paraphrasing, and borrowing the source-language idiom (Baker, 2011, pp. 76-80). These strategies can be related to the distinction among full, partial, and zero equivalence employed in the comparison of Turkish and Zazaki idioms.

Equivalence in idioms cannot be reduced to word-level correspondence. Idioms must be evaluated as fixed structures that combine figurative meaning, cultural association, context of use, and expressive function. Accordingly, comparisons of Turkish and Zazaki idioms should jointly consider formal similarity, idiomatic meaning, communicative function, and contextual value.

The comparison of idioms must also account for degree of fixedness, figurative meaning, context of use, and cultural knowledge. Simone Annegret Sprenger emphasizes that formulaic expressions and idioms can be fully understood only when considered within the texts and contexts in which they occur (Sprenger, 2003, p. 2).

Drawing on these theoretical approaches, the study evaluates Turkish and Zazaki idioms formed with the body-part terms "el/dest" under four categories of equivalence. Within this framework, "el/dest" is treated as a productive idiom-forming element that opens onto semantic domains such as assistance, power, control, possession, deprivation, skill, and social relations in both languages.

Method

The research was designed as a descriptive and comparative study based on document analysis within a qualitative approach. Turkish and Zazaki idioms formed with the body-part terms "el/dest" were examined with respect to their equivalence relations. The principal objective was to compare the Zazaki counterparts of Turkish idioms containing "el" in terms of form, meaning, and communicative function and to classify these counterparts as full, partial, zero, or false equivalents.

Turkish idioms constituted the point of departure. Idioms containing the body-part term "el" were first identified in Turkish sources. The analysis then examined whether these idioms were represented in Zazaki sources through expressions containing "dest" or through different figurative constructions. When no direct counterpart containing "dest" was found, other idioms carrying the same idiomatic meaning were also included. The comparison was therefore conducted at the level of idiomatic meaning and function rather than at the word level.

Because the study is based on an analysis of published dictionaries, books, theses, and articles, ethics committee approval was not required.

Data Sources and Dataset

The principal data sources were Ömer Asım Aksoy's *Deyimler Sözlüğü* [Dictionary of Idioms] (1988) for Turkish idioms and Roşan Lezgîn's *Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî)* [Dictionary of Kirdki (Zazaki) Idioms] (2017) for Zazaki idioms. The comparison of Turkish idioms was supported by Necmi Akyalçın's *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz* [The Semantic Richness of Turkish: Our Idioms] (2012), Ahmet Doğan's *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü* [Dictionary of Idioms with Explanations and Examples] (1994), and M. E. Saraçbaşı and İbrahim Minnetoğlu's *Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü* [Illustrated and Annotated Dictionary of Turkish Idioms] (2002). Supplementary sources for Zazaki vocabulary and formulaic expressions included Kafur Seçilmek's master's thesis *Siverek Bölgesinin Kirmancca (Zazaca) Sözlü Edebiyatı / Edebîyatê Fekkî Yê Kirmanckî (Zazakî) Yê Mintiqaya Sêwregî* [The Kirmancki (Zazaki) Oral Literature of the Siverek Region] (2018), Metin Çiftçi's doctoral dissertation *Konuşmanın Etnografyası Kuramı Bağlamında Zazaca Kalıplaşmış Sözler (Bingöl Örneği)* [Zazaki Formulaic Expressions in the Context of the Ethnography of Speaking: The Bingöl Case] (2023), and Zilfi Selcan's *Qese u qesê virênu leksikon* (2013).

To construct the dataset, Turkish sources were first searched for idioms containing the body-part term "el". Their Zazaki counterparts were then investigated, initially among idioms containing "dest" and subsequently among other formulaic expressions sharing the same semantic domain or communicative function. Variants used with minor formal differences within the same semantic domain were represented by a single item to avoid repetition. Proverbs, prayers, curses, compound verbs, and formulaic expressions lacking idiomatic status were excluded. An expression was nevertheless included when the consulted sources treated it as idiomatic and when it could fulfil the communicative function of the relevant Turkish idiom.

Equivalence is a relative concept whose scope varies according to the purpose of the text; both the source text and the expectations of the target audience must be considered (Kırkan, 2025, p. 210). Surface similarity and semantic overlap are not necessarily identical. Full, partial, zero, and false equivalence must therefore be evaluated together (Arslan, 2025, p. 1462). Each example was compared first at the level of dictionary meaning and then at the level of idiomatic meaning and communicative function. In cases of uncertainty between categories, formal similarity alone was not regarded as sufficient; the idiom's function in context was adopted as the decisive criterion. This choice is consistent with Aykaç's view that formal similarity is not always sufficient in the transfer of idioms and proverbs (Aykaç, 2022, p. 77).

The current table structure yielded 24 examples of full equivalence, 80 of partial equivalence, 28 of zero equivalence, and 3 of false equivalence.

Findings

Research on the Van Küresin dialect shows that idioms formed with the word "el" can express a range of semantic domains, including beating, dexterity, dependence, financial hardship, honesty, and social relations (Akman, 2023, pp. 159-160). This indicates that "el/dest" is not merely a body-part term in Turkish and Zazaki but a powerful conceptual centre that generates multiple meanings through idiomatization.

The expressions "el emane ƙal-" and "el eyağê düş-", compiled by Akman, describe becoming dependent on another person; "elî dare düş-" denotes financial hardship; and "elî rehet" refers to an honest person who does not appropriate another person's property. Likewise, "el eyahlê" expresses dexterity, whereas "elsîz eyahsîz" denotes clumsiness. These examples showed that "el"

functions in idioms as a versatile conceptual centre carrying both concrete and abstract experience (Akman, 2023, pp. 159-160).

The cultural field of association attached to a body part is also decisive in interpreting idioms that contain body-part terms. In folk culture, body-part terms may symbolize not only parts of the body but also sacredness, leadership, protection, and social values (Taş, 2020, p. 91). They also provide conceptual sources for mental faculties, emotions, personality traits, physical states, and cultural elements (Baş, 2016, pp. 18, 33). The interpretation of “el/dest”-centred idioms must therefore account for cultural functions extending beyond the lexical meaning of the body-part term.

Sarıtaş’s face-centred analysis similarly shows that body-part terms in idioms and proverbs do more than denote physical features; they also convey physical appearance, emotional states, positive and negative patterns of behaviour, and social functions such as blessings and curses (Sarıtaş, 2012, p. 178). This finding suggests that idioms formed with “el/dest” likewise reflect a broader cultural and relational semantic field rather than merely naming a body part.

Aydoğmuş’s observation that body-part terms such as nose, tongue, head, eye, and mouth accompany animal names in some Kyrgyz Turkish idioms further supports the productivity of body-part terms in idiom formation (Aydoğmuş, 2020, p. 370). This observation also provides a methodological basis for treating Turkish and Zazaki idioms centred on “el/dest” as a distinct field of inquiry.

Full Equivalence

Full equivalence refers to cases in which the formal core, idiomatic meaning, and communicative function of an idiom largely overlap in the source and target languages (Atmaca, 2009, p. 21). Idioms that correspond in both form and meaning across the source and target languages are fully equivalent (Aktaş, 2008, p. 8). The examples under this heading were selected according to these criteria: they are constructed from the same lexical elements and convey the same meaning in both languages. They therefore constitute the closest correspondences in meaning and syntax (Toloraia, 2020, p. 514).

In the full-equivalence group, the Turkish and Zazaki idioms largely overlap in both meaning and idiomatic function. Prominent examples include “el açmak / dest akerdene”, “el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene”, “elden gitmek / dest ra şiyene”, and “elinden gelmek / dest ra ameyene”. In these examples, the body-part term is retained in both languages, and the idiomatic meaning is constructed through a comparable pattern.

Table 1. Examples of full equivalence

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
1	Bir elle verdiği öbür elle almak (Aksoy, 1988, s. 646)	Desto zü ra cêno, desto bin ra dano (Selcan, 2013, s. 126)	Bir elle aldığı, öbür elle vermek
2	El açmak (Aksoy, 1988, s. 748)	Dest akerdene (Lezgîn, s. 2017, 71)	El açmak
3	El etmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Dest kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	El etmek
4	El kaldırmak (Aksoy, 1988, s. 763)	Dest berzkerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	El kaldırmak
5	El sürmemek (Aksoy, 1988, s. 764)	Destê xwu pa nênayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini sürmemek

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
6	El üstünde tutmak (Akyalçın, 2012, s. 245)	Destan ser o girewtene/tepîştene (Lezgîn, 2017, s. 74)	El üstünde tutmak
7	Elden ayaktan düşmek (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest û lingan ra biyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden ayaktan düşmek
8	Elden gitmek (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra şiyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden gitmek
9	Ele geçmek (Aksoy, 1988, s. 752)	Dest kotîş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Ele geçmek
10	Ele vermek (Aksoy, 1988, s. 754)	Dayîş dest (Lezgîn, 2017, s. 64)	Ele vermek
11	Eli boş dönmek (Aksoy, 1988, s. 755)	Destveng fetilîyayene/agêrayene (Lezgîn, 2017, s. 79)	Eli boş dönmek
12	Eli boş olmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Destveng biyene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Eli boş olmak
13	Eli kolu (ayağı) bağlı olmak (kalmak) (Aksoy, 1988, s. 757)	Dest û linga xwu girêdaye biyene (Lezgîn, 2017, s. 73,75)	Eli ve ayağı bağlı olmak
14	Elinde kalmak (Aksoy, 1988, s. 757)	Dest id mendiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elinde kalmak
15	Elinden gelmek (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra ameyene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Elinden gelmek
16	Elinden hiçbir şey kurtulmamak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra çîyêk nêfelitîyayene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinden hiçbir şey kurtulmamak
17	Eline düşmek (Aksoy, 1988, s. 759)	Kewtiş dest (Lezgîn, 2017, s. 150)	Ele düşmek/ (Kötü) kişinin eline düşmek
18	Elini cebine atmak (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê xwu berdiş cêba xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini cebine atmak
19	Elini cebine atmamak	Destê xwu nêberdiş cêba xwu (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini cebine atmamak
20	Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê xwu awa germine ra nêdekerdiş mîyanê awa serdine (Lezgîn, 2017, s. 75)	Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak
21	Elini vicdanına koymak (Akyalçın, 2012, s. 257)	Destê xwu dayîş wijdanê xwu ser (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini vicdanına koymak
22	Elini yıkamak (Aksoy, 1988, s. 761)	Dest ci ra şutene/esteritene (Lezgîn, 2017, s. 71, 76)	Elini yıkamak
23	Eliyle verip ayağıyla aramak (Akyalçın, 2012, s. 258)	Bide bi destan, bigeyre bi lingan! (Lezgîn, 2017, s. 35)	Elinle ver ayaklarınla ara
24	Tezkeresini eline vermek (Akyalçın, 2012, s. 476)	Teskereyê kesî dayîş dest (Lezgîn, 2017, s. 252)	Tezkeresini eline vermek

Partial Equivalence

Partial equivalence covers cases in which the core meaning is preserved and at least one lexical element is similar (Atmaca, 2009, p. 21). It constitutes the largest group in the dataset. This finding indicates that Turkish and Zazaki frequently express the same idiomatic meaning with a similar function but through different imagery or syntactic resources. The Turkish idiom “bir eli yağda bir eli balda olmak” is represented in Zazaki by “dest mîyanê rûnî de bîyene”, showing that the core meaning is preserved even though the figurative field is narrowed. Similarly, “el vermek” and “paştî dayene” retain the meaning of help or support, but the Zazaki expression uses the image of the “back/support” rather than the body-part term “hand”. Classification considered literal meaning, figurative meaning, communicative function, and contextual value together.

Table 2. Examples of partial equivalence

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
Moral traits (Honesty, generosity, accountability/responsibility, self-interest/exploitation, and trust)			
1	Eli açık (Aksoy, 1988, s. 754)	Destakerde bîyene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Eli açık olmak
2	Eli eteği temiz (Akyalçın, 2012, s. 249)	Destê xwu pakî biyene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Eli temiz olmak
3	Eli yüzü düzgün (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest û rîyê xwu pak bîyene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Eli yüzü temiz (düzgün) olmak
4	Elinden kabuklu koz yenmez (Aksoy, 1988, s. 758)	Destê her keşi ra çê nêvîrazino (Selcan, 2013, s. 125)	Herkesin elinden bir şey alınmaz
5	Elini taşın altına koymak/sokmak (Akyalçın, 2012, s. 250)	Dekewtiş binê barî (Lezgîn, 2017, s. 66)	Yükün altına girmek
6	Elini veren kolunu alamaz (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê ho ke da cî, hermê ho pa sono (Selcan, 2013, s. 125)	Elini veren kolunu kaptırır
7	İki eli yakasında olmak (Aksoy, 1988, s. 875)	Dest gîrane de biyene, dest eştiş gîraneyê kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yakasında olmak
1	Ana baba eline bakmak (Aksoy, 1988, s. 572)	Destanê ...ra ewnîyayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Birinin eline bakmak
2	Çocuk çocuk elinde kalmak (Aksoy, 1988, s. 698)	Ma kewtê destê tutan (domanan/qeçekan/gedeyan) (Lezgîn, 2017, s. 165)	Çocukların eline düştük
3	El bağlamak (Aksoy, 1988, s. 749)	Destê xwu kesî rê pêser nayene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Birine el bağlamak
4	Eli böğründe kalmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Destê xwu dekerdiş binê çenganê xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini koltuk altına koymak
5	Eli koynunda (Aksoy, 1988, s. 757)	Destê xwu dekerdiş pistina xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini koynuna koymak
6	Elinden bir şey gelmemek (Aksoy, 1988, s. 758)	Ney dest ra toa nino (Selcan, 2013, s. 127)	Onun elinden bir şey çıkmaz/gelmez
7	Eline ayağına düşmek (sarılmak) (Aksoy, 1988, s. 759)	Şîyayiş dest û linganê kesî (Lezgîn, 2017, s. 247)	Birisinin eline ve ayağına gitmek
8	Eline bakmak (Aksoy, 1988, s. 759)	Destanê ...ra ewnîyayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Birinin eline bakmak
1	Ekmeğini eline almak (Aksoy, 1988, s. 745)	Destik dekwetiş dest (Lezgîn, 2017, s. 78)	Eline bilezik (sanat) geçmek

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
2	Eli ağır (Aksoy, 1988, s. 754)	Destê xwu giran bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli ağır olmak
3	Eli ayağı tutmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Linganê xwu ser o vindertene (Lezgîn, 2017, s. 163) Xwu ser bîyayîş (Çiftçi, 2023, s. 248)	Ayakları üstünde durmak/Kendi üzerinde olmak
4	Eli hafif (Aksoy, 1988, s. 756)	Destê xwu şenik/sivik bîyene (Lezgîn, 2017, s. 33, 77)	Eli hafif olmak
5	Eli kolu uzun (Akyalçın, 2012, s. 250)	Destê xwu derg bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli uzun olmak
6	Eli pek (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu huşk bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli sert olmak
7	Eli uzun (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu derg bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli uzun olmak
8	Eli yatmak (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest ser kewtene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Eli alışmak
9	Ensesine vur, al elinden lokmasını (Akyalçın, 2012, s. 261)	Fek ro de, loqme dest ra bize (Selcan, 2013, s. 126)	Ağzına vur, lokmayı elinden al
1	Eli ayağı buz kesilmek (Aksoy, 1988, s. 755)	Cayê xwu de cemidiyayene (Lezgîn, 2017, s. 46)	Yerinde buz kesilmek
2	Eli bayraklı (Aksoy, 1988, s. 755)	Dest û çuwe reyde ameyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinde sopayla gelmek
1	Aldı ele girdi yola (Aksoy, 1988, s. 560)	Riya kotîş (Çiftçi, 2023, s. 232)	Yola düşmek
2	Başını kaşımaya eli değmemek (Akyalçın, 2012, s. 137)	Nêheyayîş xwu rê sereyê xwu bikenno (Lezgîn, 2017, s. 188)	Başını kaşıyamamak
3	Ele almak (Aksoy, 1988, s. 752)	Dest kerdiş pê (Çiftçi, 2023, s. 197) Game eştene (Lezgîn, 2017, s. 105)	Bir şeyi ele almak (başlamak) Adım atmak
4	Elinden geleni ardına/arkana/geri koymamak (Akyalçın, 2012, s. 252)	Dest ra çi yeno texsîr nêkerdene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Elinden ne geliyorsa yapmak (kaçınmamak)
5	Eli değmemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Destê xwu panênayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini vurmamak
1	Elim iyiliğine (Aksoy, 1988, s. 757)	Holê yoy waştîş (Çiftçi, 2023, s. 211)	Birisinin iyiliğini istemek
2	Eline sağlık (Aksoy, 1988, s. 759)	Destî tern bîyene (Lezgîn, 2017, s. 78)	Eli taze olmak (eline sağlık anlamında)
3	Kitaba el basmak (Aksoy, 1988, s. 935)	Dest Quranî ro dayene (Lezgîn, s. 51)	Kuran'a el basmak
1	Bir eli yağda bir eli balda olmak (Aksoy, 1988, s. 646)	Dest mîyanê rûnî de bîyene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yağda olmak

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
2	El deġmemiř (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest merdon panîyayîř: (Çiftçi, 2023, s. 197)	Ölülerin eli deġmiř (kimsenin eli deġmemiř)
3	El kiri (Aksoy, 1988, s. 763)	Pereyî lîřê destan ê / Pereyî qirêjê destan ê (Lezgîn, 2017, s. 197)	Para elin kiridir
4	Elde avuçta bir şey kalmamak (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest de çiyêk çin biyene (Lezgîn, 2017, s. 71)	Elde bir şey olmamak
5	Elden düşme (Aksoy, 1988, s. 751)	Destan ra herînayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Elden almak (ikinci el)
6	Eli darda (Aksoy, 1988, s. 756)	Dekewtiş tengane (Lezgîn, 2017, 67)	Dara düşmek/darda kalmak
7	Eli para görmek (Aksoy, 1988, s. 761)	Cêba merdimi pere diyene (Lezgîn, 2017, s. 47)	Kişinin cebi para görmek
1	İki eli kanda olsa (Aksoy, 1988, s. 875)	Eke destê to rûn û hengimên de bê zî... (Lezgîn, 2017, s. 88)	Elin yaġ ve balda da olsa...
1	Düşmanın eline kılıç vermek (Akyalçın, 2012, s. 235)	Şimşêrê destê dişmenî biyene (Lezgîn, 2017, s. 245)	Düşmanın elindeki kılıç olmak
2	El altından (Aksoy, 1988, s. 748)	Binê destî ra vîla kerdene (Lezgîn, 2017, s. 36)	El altından dağıtmak
3	Elinden bir kaza çıkmak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra qeza vejîyayene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinden kaza çıkmak
4	Elini ateşe sokmak (Akyalçın, 2012, s. 253)	Xwu eştiş mîyanê adirî (Lezgîn, 2017, s. 279)	Kendini ateşe atmak
5	Elini kana bulamak (Aksoy, 1988, s. 760)	Gonî rijnayene (Lezgîn, 2017, s. 110)	Kan dökmek
6	İpini kendi eliyle kesmek (Akyalçın, 2012, s. 329)	Bi destê xwu mezelê xwu kendene (Lezgîn, 2017, s. 26, 31)	Kendi eliyle mezarını kazmak
7	Kendi eliyle ayaġına balta vurmak (Akyalçın, 2012, s. 361)	Kerra dayîş gozeka xwu ro (Lezgîn, 2017, s. 144)	Aşık kemiġine taş vurmak
8	Maşa dururken elini yakmak (Akyalçın, 2012, s. 389)	Masa ke biye, adır ve dest nêcêrino (Selcan, 2013, s. 127)	Maşa varken ateş elle alınmaz
1	El pençe divan durmak (Aksoy, 1988, s. 764)	Verd pay vinertiş (Çiftçi, 2023, s. 242)	Yanında ayakta durmak
2	El sıkmak (Aksoy, 1988, s. 764)	Dêst xwu derg kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elini uzatmak
3	El üstünde tutulmak (Aksoy, 1988, s. 763)	Serdest biyene (Lezgîn, 2017, s. 230)	El üstünde olmak

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
4	Ellenmiş dillenmiş (Aksoy, 1988, s. 763)	Goştê xwu rotene, serê zıwanan de biyene (Lezgîn, 2017, s. 115, 236)	Etini satmak, dillerde olmak
5	Ellerde gezmek (Aksoy, 1988, s. 763)	Destan ser o gêrayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	El üstünde dolaşmak
1	Eli kulağında (Aksoy, 1988, s. 757)	Destê...biyene (Lezgîn, 2017, s. 75)	Eli (bir şeyde) olmak (bir şeyin olmasına az kalmak)
2	Eli ermemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Dest nêresayîş ci (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yetişmemek
3	Eli varmamak (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest nêşîyayîş ci (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli gitmemek
1	Dünyadan elini eteğini çekmek (Saraçbaşı ve Minnetoğlu, 2002, s. 253)	Destê ho dinar a onto (Selcan, 2013, s. 125)	Dünyadan elini çekmiş
2	El vurmamak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destê xwu panênayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini vurmamak/sürmemek
3	Eli olmak (Aksoy, 1988, s. 761)	Engişte tede biyene (Lezgîn, 2017, s. 90)	Parmağı olmak
4	Elini ayağını çekmek/kesmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Linga xwu cayêk ra birnayene (Lezgîn, 2017, s. 162)	Bir yerden ayağını kesmek
1	El atmak (Aksoy, 1988, s. 749)	Dest estîş kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Birisine el atmak
2	El benden sebep Allah'tan (Aksoy, 1988, s. 749)	Ya haq, şife to ra, dest mı ra (Selcan, 2013, s. 127)	Ya Hak, şifa senden, el benden
3	El ele vermek (Aksoy, 1988, s. 753)	Dest bi yewbînî dayene (Lezgîn, 2017, s. 71)	Birbirlerine el vermek
4	El vermek (Aksoy, 1988, s. 765)	Paştî dayene (Lezgîn, 2017, s. 193)	Sırt (destek) vermek
5	El uzatmak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destê xwu derg kerdiş bi kesî (Lezgîn, 2017, s. 76)	Birine el uzatmak
6	Elinden tutmak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest estîş kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Birisine El atmak
1	Davul (falanın) boynunda tokmak (filanın) elinde (Aksoy, 1988, s. 707)	Dool mı dero, toqmaq to dero (Selcan, 2013, s. 144)	Davul bende tokmak sende
2	Delinin eline değnek vermek (Aksoy, 1988, s. 710)	Baxçeyê gulan kewtiş destê bêaqilan (Lezgîn, 2017, s. 25)	Gül bahçesinin akılsızların eline düşmesi
3	Dizgini ele almak (Aksoy, 1988, s. 727)	Hefsarê kesî girewtîş xwu dest (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü eline almak
4	El koymak (Aksoy, 1988, s. 763)	Dest nayîş ser/ Dest ser nayene (Lezgîn, 2017, s. 72-73)	Üzerine el koymak/yakalamak

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
5	Elde olmak (olmamak) (Aksoy, 1988, s. 751)	Malê destan biyene (Lezgîn, 2017, s. 166)	Eldeki mal
6	Elden çıkarmak (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra eştiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elden atmak (çıkarmak)
7	Elden çıkmak (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra şiyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden gitmek
8	Ele geçirmek (Aksoy, 1988, s. 752)	Lapa Kuwayiş (Çiftçi, 2023, s. 217)	Eline geçirmek, yakalamak
9	Eli altında olmak (Aksoy, 1988, s. 754)	Verê destî de bîyene (Lezgîn, 2017, s. 263)	Elin yakınında olmak
10	Sakalı ele vermek (Aksoy, 1988, s. 1025)	Hefsarê xwu dayîş destê kesî (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü başkasının eline vermek
11	Yuları başkasının elinde olmak (Akyalçın, 2012, s. 516)	Hefsarê xwu destê xwu de nêbîyene (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü kendi elinde olmamak/başkasının elinde olmak
12	Yuları elinde tutmak (Akyalçın, 2012, s. 517)	Hefsarê xwu destê xwu de bîyene (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kendi kontrolünü elinde tutmak

As shown in Table 2, examples of partial equivalence are concentrated in specific semantic domains. Moral traits are represented by expressions such as “eli açık”, “eli eteği temiz”, and “eli yüzü düzgün”. Dependence and helplessness are prominent in “ana baba eline bakmak”, “çocuk çocuk elinde kalmak”, “elde avuçta bir şey kalmamak”, “elinden bir şey gelmemek”, and “eline bakmak”. The domain of skill and competence includes “ekmeğini eline almak”, “eli ağır”, “eli hafif”, “eli yatmak”, “eli ayağı tutmak”, and “elinden kabuklu koz yenmez”. Action and the initiation or non-initiation of a process are represented by “aldı ele girdi yola”, “ele almak”, and “eli değmemek”. Social relations and respect are represented by “el pençe divan durmak”, “el sıkmak”, and “el üstünde tutulmak”. Help, support, and solidarity are prominent in “el ele vermek”, “el vermek”, “el uzatmak”, and “elinden tutmak”. Authority, supervision, and control are represented by “dizgini ele almak”, “el koymak”, “ele geçirmek”, “sakalı ele vermek”, “yuları başkasının elinde olmak”, and “yuları elinde tutmak”.

Material value and financial condition are represented by examples such as “bir eli yağda bir eli balda olmak”, “el kiri”, and “eli para görmek”. Risk and harm are concentrated in expressions such as “delinin eline değnek vermek”, “düşmanın eline kılıç vermek”, “elinden bir kaza çıkmak”, “elini ateşe sokmak”, “elini kana bulamak”, and “maşa dururken elini yakmak”. This distribution demonstrates that “el/dest” is a productive idiom-forming element in Turkish and Zazaki across the domains of moral traits, dependence, skill, assistance, supervision, control, power, deprivation, risk, and social relations.

Zero Equivalence

This category comprises Turkish idioms formed with “el” that have no lexical element in common with their Zazaki counterparts and are instead represented by different idioms. The interpretation is limited to the dataset examined. In this model of equivalence, an expression in one

language is represented by a different idiom in the other language (Aktaş, 2008, p. 9); meaning is thus conveyed through paraphrase or functional transfer. Accordingly, this section lists idioms that differ in lexical choice but whose meanings are represented through other idiomatic expressions. Turkish idioms containing the body-part term “el” constitute the basis of the list.

Table 3. Examples of zero equivalence

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
1	Dört elle sarılmak (Aksoy, 1988, s. 732)	Bi zerrîya xwu kerdene (Lezgîn, 2017, s. 34)	İçten yapmak
2	El kadar (Aksoy, 1988, s. 762)	Yew vincewe biyene (Lezgîn, 2017, s. 286)	Bir karış olmak
3	El altında (Aksoy, 1988, s. 748)	Verê çîman di biyayeni (Seçilmek, 2018, s. 151)	Göz önünde olmak/olmamak
4	El ayak çekilmek (Aksoy, 1988, s. 749)	Veng varut biyayîş (Çiftçi, 2023, s. 242)	Bomboş olmak (Bir yerin bomboş olması)
5	El bebek gül bebek (Aksoy, 1988, s. 749)	Çûleyê hâkî de pîl biyene (Lezgîn, 2017, s. 61)	Yumurta kabuğunda büyümek
6	El çabukluğu/eli çabuk (Aksoy, 1988, s. 749, 755)	Adır biyene (Lezgîn, 2017, s. 13)	Ateş (gibi) olmak
7	El ense etmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Paştîya ci erd nayene (Lezgîn, 2017, s. 193)	Sırtını yere indirmek
8	El yakmak (Akyalçın, 2012, s. 246)	Adır varayene, adır varnayene (Lezgîn, 2017, s. 14)	Ateş yağmak/ateş yağdırmak
9	El yordamıyla (Aksoy, 1988, s. 766)	Eletexmîni kerdene (Lezgîn, 2017, s. 89)	Tahmini yapmak
10	Elde etmek (Aksoy, 1988, s. 750)	Çîyêk quli kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 195)	Birşeyi delmek (bir şey başarmış olmak anlamında kullanılmıştır (Çiftçi, 2023, s. 195)
11	Elden ağza yaşamak (Aksoy, 1988, s. 750)	Roja xwu vîyarnayene (Lezgîn, 2017, s. 225)	Gününü geçirmek
12	Ele avuca sığmamak (Aksoy, 1988, s. 752)	Adır kewtiş qine, îsot tede biyene (Lezgîn, 2017, s. 13, 135)	K....ateş girmek, biber (gibi) olmak
13	Eli ağzına yetmemek (Aksoy, 1988, s. 754)	Nan hargûş, merdim taji biyene (Lezgîn, 2017, s. 182)	Tavşan ekmek/yemek, adam tazı olmak
14	Eli sopalı (Aksoy, 1988, s. 761)	Kalmî ra qisêkerdiş (Çiftçi, 2023, s. 213)	Kılıç ile konuşmak
15	Eli yerden gökten kesilmek (Aksoy, 1988, s. 762)	Hîvê mekon xwu birnayîş (Çiftçi, 2023, s. 211)	Umutunu kesmek
16	Eli genişlemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Barê xwu girewtene (Lezgîn, 2017, s. 24)	Yükünü almak

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
17	Eli işe yatmak (Aksoy, 1988, s. 756)	Ber ra resa, tirkî musa (Lezgîn, 2017, s. 27)	Kapıdan girdi Türkçe öğrendi
18	Eli işte (aşta), gözü oynasta (Aksoy, 1988, s. 756)	Aqîlê xwu mîyanê linganê xwu de biyene (Lezgîn, 2017, s. 17)	Aklı apışarasında olmak
19	Eli kalem tutmak (Aksoy, 1988, s. 757)	Ewnîyayîş sîya û sipî ra (Lezgîn, 2017, s. 93 bilge)	Siyah ve beyaza (1) bakmak (ayırarak)
20	Eli sıkı (Aksoy, 1988, s. 761)	Kurêk dest ra nêrijîyene (Lezgîn, 2017, s. 157)	Elinden darı düşmemek
21	Elinden iş çıkmamak (Aksoy, 1988, s. 758)	Rêxêk vila nêkerdene (Lezgîn, 2017, s. 220)	Bir bok dağıt-mamak/elinden hiçbir şey gel-memek/hiçbir iş çıkmamak
22	Eline kalmak (Aksoy, 1988, s. 759)	Milê xwu çewt kerdene (Lezgîn, 2017, s. 174)	Boyun eğmek bükme/birisine muhtaç olmak
23	Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (Aksoy, 1988, s. 760)	Guêl yoy nîbîyayîş (Çiftçi, 2023, s. 206)	Birinin gölü olmamak (ilgili mevzuda uzman olmama durumu)
24	Elle tutulur gözle görülür (Aksoy, 1988, s. 764)	Heme çî meydan de biyene (Lezgîn, 2017, s. 121)	Her şey meydana olmak
25	Elini göğe dayamak (Akyalçın, 2012, s. 254)	Hewen veng kiwayîş (Çiftçi, 2023, s. 210)	Boş havana vurmak
26	Pasaportunu (eline) vermek (Aksoy, 1988, s. 1008)	Paskul dayîş piro (Lezgîn, 2017, s. 193)	Tekme vurmak/kovmak
27	İşten el çektiirmek (Aksoy, 1988, s. 891)	Ardîş war (Çiftçi, 2023, s. 187)	Aşağı indirmek (tahttan indirmek)
28	Taş attı da eli/kolu mu yoruldu (Akyalçın, 2012, s. 465)	Ti vanê qey merrîya...tede şikîyaya? (Lezgîn, 2017, s. 255)	Sanırsın matarası içinde kırıldı

False Equivalence

False equivalence occurs when idioms display formal or lexical proximity but differ in meaning, associative field, or communicative function. In such cases, structures that appear similar at first sight may mislead translators. Lexical similarity alone is therefore insufficient in idiom analysis; context, connotation, and domain of use must be evaluated together.

Table 4. Examples of false equivalence

No.	Turkish idiom	Zazaki idiom	The Turkish equivalent of Zazaki idiom
1	Eli uzun (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu derg biyene (Lezgîn, 2017, s. 78)	Türkçede ‘etkisi geniş, nüfuzlu, güçlü olmak’; Zazacada, Türkçedekine benzer anlamda kullanılmakla bir-likte ‘hırsızlık eğiliminde olmak’ anlamında da kulla-nılır.
2	El uzatmak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destdergiye kerdiş (Lezgîn, 2005, s. 53)	Türkçede çoğunlukla ‘yardım etmek; Zazacada ise yardım anlamının yanı sıra ‘zorla almak, haksızca el koymak’, hatta ‘cinsel saldırıda bulunmak’ anlamlarında kullanılır.
3	El atmak (Aksoy, 1988, s. 749)	Dest estiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Türkçede ‘bir işe girişmek, ‘birine yardım etmek anla-mı’; Zazacada ‘birine yar-dım etmek anlamı olmakla birlikte bazı bağlamlarda ‘taciz etmek’ anlamında da kullanılır.

Conclusion

This study examined the Zazaki counterparts of Turkish idioms formed with the body-part term “el” in terms of equivalence relations. The analysis showed that idiomatic equivalence cannot be explained by lexical similarity alone. In both languages, “el/dest” functions as a productive idiom-forming element in semantic domains such as assistance, control, power, possession, deprivation, skill, financial condition, and social relations. Direct formal correspondence is nevertheless not always available. Form, figurative meaning, communicative function, context, and cultural association should therefore be considered together when idioms are compared.

The dataset comprises 24 examples of full equivalence, 80 of partial equivalence, 28 of zero equivalence, and 3 of false equivalence. This distribution indicates that functional and meaning-centred proximity is more prominent than one-to-one formal correspondence between the two languages.

The first research question concerned the types of equivalence through which Turkish idioms containing “el” are represented in Zazaki. The findings identified full, partial, zero, and false equivalence. In cases of full equivalence, Turkish and Zazaki idioms largely overlap in formal core, idiomatic meaning, and communicative function. In partial equivalence, the Turkish idiomatic meaning is retained in Zazaki, although the image, body-part term, lexical choice, syntax, or frame of use may change. Zero equivalence is limited to examples in which no formal similarity exists and the meaning is conveyed through a different idiom. False equivalence indicates that idiomatic meaning or communicative function may differ despite formal similarity.

The second research question addressed the semantic domains in which full and partial equivalence are concentrated. The findings show that “el/dest”-centred idioms occur particularly in the domains of help and support, supervision and control, power and authority, deprivation and helplessness, skill and competence, financial condition, moral traits, and social relations. The “el/dest” element therefore functions in both languages not merely as a body-part term but as a conceptual centre extending into abstract domains such as action, power, contact, possession, production, and social relations.

The third research question asked whether meaning and communicative function always overlap in idioms displaying formal similarity. The findings show that formal similarity alone is insufficient to establish equivalence. In some idioms, “el/dest” is retained in a similar form in both languages and the meanings largely overlap. In other cases, surface similarity coexists with differences in idiomatic meaning, associative field, or communicative function. Decisions concerning full equivalence must therefore be based on the function of the idiom in context rather than on lexical correspondence alone.

The fourth research question concerned the risks that zero and false equivalence create for Turkish-Zazaki idiom transfer and lexicography. Examples of zero equivalence show that some Turkish idioms are not documented in the written Zazaki sources examined through a direct or functionally equivalent idiom. Dictionary compilation and idiom transfer therefore require explanatory equivalents, contextual examples, and functional transfer strategies. Examples of false equivalence show that mappings based on formal similarity may result in inaccurate semantic transfer. Context, usage value, and cultural association must consequently be taken into account in comparative idiom research.

The theoretical contribution of the study lies in offering an evaluative framework that does not restrict equivalence between Turkish and Zazaki idioms to formal similarity. The distinction among full, partial, zero, and false equivalence allows idioms to be examined jointly at the lexical, semantic, functional, and contextual levels. The study contributes to comparative phraseology, lexicography, and the documentation of Zazaki vocabulary. The extension of “el/dest” into abstract domains such as assistance, power, control, deprivation, and skill further demonstrates the cognitive and cultural value of idioms formed with body-part terms as an area of inquiry.

The principal limitation is that the dataset is restricted to written sources. Because Zazaki has a strong oral tradition, an analysis based on dictionaries, theses, books, and articles may not encompass all dialectal features or examples from living usage. The study also takes Turkish idioms containing “el” as its point of departure. Zazaki idioms formed with “dest” whose Turkish counterparts do not contain “el” were excluded. This constitutes a methodological limitation that defines the direction of comparison.

Future research may incorporate field data from different Zazaki dialects, oral cultural materials, and contextualized usage examples into comparative idiom analysis. Idioms formed with other body-part terms, including eye, head, tongue, foot, and face, may also be examined through a similar method. A broader dataset would permit a more comprehensive assessment of shared conceptual domains, differing figurative constructions, and forms of cultural transfer between Turkish and Zazaki.

www.turkishstudies.net/language**Turkish Studies - Language and Literature**

eISSN: 2667-5641

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

“El/Dest” Organ Adıyla Kurulmuş Türkçe ve Zazaca Deyimlerin Eşdeğerliliği

Giriş

Problem Durumu

Deyimler; bir dilin söz varlığını niceliksel zenginliğin ötesinde kültürel hafıza, düşünme biçimi ve anlatım gücü bakımından görünür kılan kalıplaşmış söz birlikleridir. Organ adlarıyla kurulan deyimler ise somut bedensel deneyimden hareketle soyut anlam alanlarına açılmaları bakımından özel bir inceleme alanı oluşturur. Türkçede “el”, Zazacada “dest” unsuru; yardım, denetim, güç, yakınlık, yoksunluk, beceri, cömertlik ve bağımlılık gibi çok sayıda anlam alanının kurulmasında işlevsel bir konuma sahiptir.

Bununla birlikte deyim araştırmalarında temel sorunlardan biri, hangi kalıplaşmış birimlerin deyim olarak kabul edileceğidir. Yüceol-Özezen, deyimlerin saptanması ve sınıflandırılmasında çeşitli karışıklıklar bulunduğunu; birçok kullanımın deyim, atasözü ya da başka kalıplaşmış birliktelikler arasında tereddütle değerlendirildiğini belirtmektedir (Yüceol-Özezen, 2001, s. 869). Bununla birlikte bazı kalıplar hem atasözü hem de deyim içerisinde yer alabilir (Sakaoğlu, 2022, s. 4). Bu nedenle karşılaştırmalı bir çalışmada yalnızca sözcük benzerliği değil, kalıplaşma düzeyi, mecazî anlam, kullanım bağlamı ve işlevsel karşılık da dikkate alınmalıdır.

Karşılaştırmalı deyim araştırmalarında organ adları çevresinde oluşan kalıplaşmış ifadeler, dillerin kültürel arka planını ve anlatım imkânlarını görünür kılan önemli veriler sunmaktadır (Aydemir, 2023, s. 1-2). Aygün’ün Türkçe ve Almancada gözle ilgili deyimleri ele alan çalışması, deyimlerin toplumun kültürünü, yaşantısını ve ifade gücünü yansıtan yapılar olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Aygün, 2003, s. 72). Benzer biçimde Aşlar ve Aydoğmuş da tema merkezli deyim incelemelerinin dilin söz varlığını, kültürel birikimini ve toplumsal yaşantısını birlikte değerlendirme imkânı verdiğini belirtmektedir (Aşlar ve Aydoğmuş, 2024, s. 487).

Zazaca sözlü edebiyat ürünleri ve kalıplaşmış söz varlığı, dilin kültürel hafızasının başlıca taşıyıcıları arasında yer almaktadır. Seçilmek, Zazaca sözlü edebiyat malzemesinin uzun süre sözlü gelenek içinde korunduğunu ve kayıt altına alınmadıkça kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini belirtmektedir (Seçilmek, 2018, s. 1-2). Samuk da atasözü, deyim, dua ve bedduaların bir toplumun geçmişinden, geleneklerinden ve inanışlarından doğan kalıplaşmış söz varlıkları olduğunu; Zaza dilinde yazılı kaynakların sınırlılığına rağmen bu sözlerde belirgin bir kültürel zenginliğin bulunduğunu ifade etmektedir (Samuk, 2017, s. 42). Alay; Zazacada deyimlerin olay ve olguları etkili, yalın ve zengin biçimde ifade eden bir anlatım aracı olduğunu vurgulayarak bu alanın dilin ifade gücünü görünür kıldığını belirtmektedir (Alay, 2024, s. 315-316).

Türkçe ve Zazaca gibi çok dilli temas alanlarında deyimlerin değerlendirilmesi, basit bir sözlük karşılığı bulma işleminden ibaret değildir. Aykaç, Türkçe ve Kürtçe arasında deyim ve atasözü aktarımında asıl güçlüğü çözümler zaman dilsel yüzeyden çok kültürel ve söyleyişsel

farklılıklardan doğduğunu vurgulamaktadır (Aykaç, 2022, s. 73). Bu tespit, Türkçe ve Zazaca arasında “el/dest” organ adıyla kurulan deyimlerin karşılaştırılmasında da yalnızca sözcük karşılıklarına değil, kullanım değerine ve bağlamsal işleve odaklanmayı gerekli kılmaktadır.

Kanmaz’ın 1962-2020 arasını kapsayan açıklamalı kaynakçasında deyimler üzerine erişime açık 130 makalenin tespit edilmiş olması, bu alanın geniş bir literatüre sahip olduğunu göstermektedir (Kanmaz, 2021, s. 172-174). Buna karşın tespit edilebildiği kadarıyla Türkçe ve Zazaca arasında “el/dest” merkezli eşdeğerlik ilişkilerini ele alan çalışmalar tespit edilememiştir. Bu yönüyle çalışma, hem karşılaştırmalı deyim araştırmalarına hem de Zazaca söz varlığının belgelenmesine katkı sunmaktadır.

Eşdeğerlilikler Türkçe “el” organının geçtiği deyimler esas alınarak yapılmıştır. Zazacada kimi deyimlerde “dest/el” organı geçtiği halde Türkçedeki karşılıkları ilgili sınırlılıktan ötürü değerlendirmenin dışında bırakılmıştır. Ayrıca Türkçedeki bir deyim için incelemeye dâhil edilen Zazaca kaynaklardan “Ferhengê Îdyomanê Kirdkî (Zazakî)” kitabına bakılmıştır. İlgili kitapta karşılığı bulunamayınca, Zazaca referans olarak verilen kitap ve tezlere başvurulmuştur. Karşılığı “Ferhengê Îdyomanê Kirdkî (Zazakî)” de olan deyim için söz konusu kitap ile iktifa edilmiştir.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada yanıtı aranan temel sorular şunlardır:

Türkçede “el” organ adıyla kurulan deyimler Zazacada hangi eşdeğerlik türleriyle karşılanmaktadır?

Tam ve kısmî eşdeğerlik örnekleri hangi anlam alanlarında yoğunlaşmaktadır?

Biçimsel benzerlik bulunan deyimlerde anlam ve kullanım işlevi her zaman örtüşmekte midir?

Sıfır ve yalancı eşdeğerlik örnekleri, Türkçe-Zazaca deyim aktarımı ve sözlükbilim çalışmaları açısından hangi riskleri göstermektedir?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, “el/dest” organ adıyla kurulmuş Türkçe ve Zazaca deyimleri karşılaştırarak iki dil arasındaki eşdeğerlik ilişkilerini belirlemektir. Çalışmada Türkçedeki “el” organ adıyla belirlenen deyimler esas alınmıştır. Türkçe deyimlerin Zazacadaki karşılıkları; biçim, anlam, kullanım işlevi ve bağlamsal değer bakımından değerlendirilmiştir. Böylece “el/dest” merkezli deyimler; tam, kısmî, sıfır ve yalancı eşdeğerlik kategorileri altında sınıflandırılması hedeflenmiştir. Çalışma, karşılaştırmalı deyim araştırmalarına ve Zazaca deyim varlıklarının belgelenmesine katkı sağlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve: Eşdeğerlik Kuramları ve Karşılaştırmalı Deyimbilim

İki ayrı dil veya lehçede bulunan sözcüklerin değer yönünden birbirine denk olma durumunu ifade eden eşdeğerlik kavramı (Söylemez, 2021, s. 250), çeviri ve karşılaştırmalı dil incelemelerinde kaynak dildeki bir söz varlığı unsurunun hedef dilde hangi düzeyde karşılandığını açıklamak için kullanılan temel kavramlardan biridir. Kavramın tanımı ve uygulanabilirliği ile ilgili çeviribilim alanında Eugene Nida, Werner Koller ve Juliana House gibi kuramcılar çeviriyi “eşdeğer” ilişkiler bağlamında tanımlamışlardır (Karavin, s. 2016, 126).

Nida’nın eşdeğerlik yaklaşımı, biçimsel eşdeğerlik ve dinamik eşdeğerlik ayrımı bakımından bu çalışma için önemlidir. Biçimsel eşdeğerlikte kaynak dildeki iletinin biçim ve içerik yönünden hedef dilde korunması esastır. Bu yaklaşım, kaynak dildeki yapıya yakın durmayı öncelemektedir (Nida, 1964, s. 159; Karavin, 2016, s. 129). Dinamik eşdeğerlikte ise hedef dil alıcısında doğal ve

işlevsel bir karşılık oluşturmak amaçlanır. Nida ve Taber, çeviriyi kaynak dil iletilisinin hedef dilde önce anlam, sonra üslup bakımından en yakın doğal karşılığının üretilmesi olarak tanımlar (Nida ve Taber, 1969, s. 12). Bu ayırım, deyimlerin karşılaştırılmasında önem taşır. Zira bazı deyimler iki dilde hem biçim hem anlam bakımından örtüşürken, bazı deyimlerde aynı anlam farklı imge veya söz dizimiyle kurulabilir.

Juliane House'un yaklaşımı, eşdeğerliği metnin işlevi, bağlamı ve kullanım durumu üzerinden değerlendirmesi bakımından çalışmaya katkı sağlar. House'a göre çeviri değerlendirmesinde eşdeğerlik temel kavramlardan biridir ve kaynak metin ile hedef metin ayrıntılı metinsel ve bağlamsal çözümleme yoluyla karşılaştırılmalıdır (House, 2015, s. 16). Bu yaklaşım, deyim karşılaştırmalarında da geçerlidir. Türkçedeki bir deyim Zazacadaki karşılığı belirlenirken sadece aynı kelimelerle kurulup kurulmadığına değil, aynı iletişimsel işlevi taşıyıp taşımadığına da bakılmalıdır.

Werner Koller'in eşdeğerlik sınıflandırması, çalışmada kullanılan kategorilerin kuramsal olarak temellendirilmesine imkân vermektedir. Koller; eşdeğerliğin sınırlarını diller arasındaki yapılar ya da biçimlerin benzerliğinden, metinler arası bir düzeye taşımıştır. Ona göre çevirmen, kaynak dil metinleri ile erek dil metinleri arasında eşdeğerlik kurmaktadır (Koller, 1989, akt. Karavin, 2016, s. 130). Onun yaklaşımında eşdeğerlik; düz anlamsal, yananlamsal, pragmatik ve biçimsel olarak sınıflandırılmaktadır. Koller'de eşdeğerlik kavramı hem metinsel hem de işlevsel anlam kazanmıştır (Karavin, 2016, s. 130).

Karşılaştırmalı deyimbilim açısından deyimler, diller arasındaki ortaklıkları ve ayrışmaları görünür kılan önemli dil birimleridir. Mona Baker; deyimlerin çevirisinde benzer anlam ve benzer biçime sahip deyim kullanma, benzer anlam fakat farklı biçime sahip deyim kullanma, açıklama yoluyla aktarma ve kaynak dilden ödünç alma gibi stratejilerden söz eder (Baker, 2011, s. 76-80). Bu yaklaşım, Türkçe ve Zazaca deyimlerin karşılaştırılmasında kullanılan tam, kısmî ve sıfır eşdeğerlik ayrımıyla ilişkilendirilebilir.

Deyimler söz konusu olduğunda eşdeğerlik, kelime düzeyindeki karşılıkla sınırlandırılmaz. Zira deyimler kalıplaşmış yapı, mecazî anlam, kültürel çağrışım, kullanım bağlamı ve anlatım işleviyle birlikte değerlendirilir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe ve Zazaca deyimlerin karşılaştırılmasında biçimsel benzerlik, deyimsel anlam, kullanım işlevi ve bağlamsal değer birlikte ele alınmalıdır.

Deyimlerin karşılaştırılmasında sabitlik derecesi, mecazî anlam, kullanım bağlamı ve kültürel bilgi de dikkate alınmalıdır. Simone Annegret Sprenger, kalıplaşmış ifadelerin ve deyimlerin ancak kullanıldıkları metin ve bağlamla birlikte değerlendirildiğinde tam olarak anlaşılabilceğini vurgular (Sprenger, 2003, s. 2).

Bu çalışma, yukarıdaki kuramsal yaklaşımlardan hareketle Türkçe ve Zazaca “el/dest” organ adıyla kurulan deyimleri dört eşdeğerlik kategorisi altında değerlendirmektedir. Bu çerçevede “el/dest” unsuru; Türkçe ve Zazacada yardım, güç, denetim, sahiplik, yoksunluk, beceri ve toplumsal ilişki gibi anlam alanlarına açılan üretken bir deyim kurucu olarak değerlendirilmiştir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı betimsel ve karşılaştırmalı bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada Türkçe ve Zazacada “el/dest” organ adıyla kurulan deyimler eşdeğerlik ilişkileri bakımından incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, Türkçedeki “el” organ adıyla kurulmuş deyimlerin Zazacadaki karşılıklarını biçim, anlam ve kullanım işlevi bakımından karşılaştırmak; bu karşılıkları tam eşdeğerlik, kısmî eşdeğerlik, sıfır eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik başlıkları altında sınıflandırmaktır.

Çalışmada hareket noktası Türkçe deyimlerdir. Bu nedenle önce Türkçe kaynaklarda “el” organ adını içeren deyimler belirlenmiştir. Ardından bu deyimlerin Zazaca kaynaklarda “dest” unsuruyla veya farklı imgesel kuruluşlarla karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir. Zazacada doğrudan “dest” unsurunu içeren bir karşılık bulunmadığında, aynı deyimsel anlamı taşıyan başka deyimler de değerlendirmeye alınmıştır. Böylelikle karşılaştırma sözcük düzeyinde değil, deyimsel anlam ve işlev düzeyinde yürütülmüştür.

Bu çalışma yayımlanmış sözlük, kitap, tez ve makale türündeki dokümanların incelenmesine dayandığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

Veri Kaynakları ve Veri Seti

Çalışmanın temel veri kaynaklarını Türkçe deyimler için Ömer Asım Aksoy’un Deyimler Sözlüğü (1988) adlı eseri, Zazaca deyimler için ise Roşan Lezgîn’in Ferhengê İdyomanê Kirdkî (Zazakî) (2017) adlı eseri oluşturmaktadır. Türkçe deyimlerin karşılaştırılmasında Necmi Akyalçın’ın Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz (2012), Ahmet Doğan’ın Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü (1994) ile M. E. Saraçbaşı ve İbrahim Minnetoğlu’nun Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü (2002) adlı çalışmaları yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır. Zazaca söz varlığı ve kalıplaşmış ifadeler bakımından Kafur Seçilmek’in Siverek Bölgesinin Kirmancca (Zazaca) Sözlü Edebiyatı / Edebiyatê Fekkî Yê Kirmanckî (Zazakî) Yê Mîntiqaya Sêwregî (2018) başlıklı yüksek lisans tezi, Metin Çiftçi’nin Konuşmanın Etnografyası Kuramı Bağlamında Zazaca Kalıplaşmış Sözler (Bingöl Örneği) (2023) başlıklı doktora tezi ve Zılfî Selcan’ın Qese u qesê virênu leksikon (2013) adlı eseri destekleyici kaynaklar olarak değerlendirilmiştir.

Veri seti oluşturulurken öncelikle Türkçe kaynaklarda “el” organ adıyla kurulan deyimler taranmıştır. Daha sonra bu deyimlerin Zazacadaki karşılıkları, önce “dest” unsurunu içeren deyimler üzerinden, ardından aynı anlam alanını veya aynı kullanım işlevini taşıyan diğer kalıplaşmış ifadeler üzerinden araştırılmıştır. Aynı anlam alanını paylaşan ve küçük biçimsel farklılıklarla kullanılan varyantlar, tekrarları önlemek amacıyla tek temsili madde altında değerlendirilmiştir. Deyimsel nitelik taşımayan atasözü, dua, beddua, birleşik fiil veya kalıp sözler, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ancak bir ifade söz konusu kaynaklarda deyimsel anlam kazanmış ve ilgili Türkçe deyim kullanımı işlevini karşılayabilecek nitelik taşıyorsa değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Göreceli bir kavram olan eşdeğerlik, metnin amacına göre değişir. Hem kaynak metin hem de hedef kitlenin beklentileri dikkate alınmalıdır (Kırkan, 2025, s. 210). Yüzeysel benzerlik ile anlamsal örtüşme her zaman aynı şey değildir. Bundan ötürü; tam, kısmî, sıfır ve yalancı eşdeğerlik örneklerin birlikte değerlendirilmesi gerekir (Arslan, 2025, s. 1462). İncelenen örnekler önce sözlük anlamı bakımından, ardından deyimsel anlam ve kullanım işlevi bakımından karşılaştırılmıştır. Kategoriler arasında tereddüt oluşturan örneklerde biçimsel benzerlik tek başına yeterli görülmemiş; deyim bağlamındaki işlevi belirleyici ölçüt olarak alınmıştır. Bu tercih, Aykaç’ın deyim ve atasözü aktarımında biçimsel benzerliğin her zaman yeterli olmayacağına ilişkin yaklaşımıyla uyumludur (Aykaç, 2022, s. 77).

Mevcut tablo yapısına göre çalışma kapsamında 24 tam eşdeğerlik, 80 kısmî eşdeğerlik, 28 sıfır eşdeğerlik ve 3 yalancı eşdeğerlik örneği belirlenmiştir.

Bulgular

Van Küresin ağzı üzerine yapılan inceleme, “el” kelimesiyle kurulan deyimlerin dövme, beceriklilik, muhtaçlık, maddi sıkıntı, dürüstlük ve toplumsal ilişki gibi farklı anlam alanlarında kullanılabildiğini göstermektedir (Akman, 2023, s. 159-160). Bu durum, “el/dest” unsurunun Türkçe ve Zazacada yalnızca biçimsel bir organ adı değil, deyimleşme sürecinde çok katmanlı anlamlar üreten güçlü bir merkez olduğunu göstermektedir.

Akman'ın derlediği “el emane kal-” ve “el eyağê düş-” kullanımları kişinin başkasına muhtaç hâle gelmesini; “elî dare düş-” maddi sıkıntıyı; “elî rehet” ise başkasının malına el uzatmayan, dürüst kişiyi ifade etmektedir. Benzer şekilde “el eyahlê” ile beceriklilik, “elsîz eyahsîz” ile beceriksizlik anlatılmaktadır. Bu örnekler, “el” unsurunun deyimlerde hem somut hem de soyut deneyimleri taşıyan çok yönlü bir kavramsal merkez oluşturduğunu göstermektedir (Akman, 2023, s. 159-160).

Organ adı içeren deyimlerin yorumunda, ilgili organın kültürel çağrışım alanı da belirleyicidir. Organ adları halk kültüründe yalnızca beden parçasını değil; kimi zaman kutsallık, liderlik, korunma ve toplumsal değerleri de simgeler (Taş, 2020, s. 91). Ayrıca organ adları; zihinsel yetiler, duygular, kişilik özellikleri, fiziksel durumlar ve kültürel öğeler için de kavramsal kaynak oluşturur (Baş, 2016, s. 18, 33). Bu nedenle “el/dest” merkezli deyimlerin anlamlandırılmasında da organ unsurunun sözlüksel karşılığının ötesine geçen kültürel işlevler dikkate alınmalıdır.

Sarıtaş'ın yüz merkezli incelemesi de organ adlarının deyim ve atasözlerinde sadece bedensel bir gösteren olarak kalmadığını; fiziksel görünüş, ruh hâli, olumlu ve olumsuz davranış kalıpları ile dua-beddua gibi toplumsal işlevleri de taşıdığını göstermektedir (Sarıtaş, 2012, s. 178). Bu tespit, “el/dest” unsuruyla kurulan deyimlerin de benzer biçimde yalnız organ adını değil, daha geniş bir kültürel ve ilişkisel anlam alanını yansıttığını göstermektedir.

Aydoğmuş'un, Kırgız Türkçesinde hayvan adlarıyla kurulan kimi deyimlerde burun, dil, baş, göz ve ağız gibi organ adlarının da eşlik eden unsurlar olarak yer aldığını göstermesi; organ adlarının deyim kuruluşunda üretken bir unsur olduğunu desteklemektedir (Aydoğmuş, 2020, s. 370). Bu gözlem, Türkçe ve Zazacadaki “el/dest” merkezli deyimlerin ayrı bir inceleme alanı olarak ele alınmasını yöntemsel açıdan da desteklemektedir.

Tam Eşdeğerlik

Tam eşdeğerlik; kaynak ve hedef dilde deyimün biçimsel çekirdeğinin, deyimsel anlamının ve kullanım işlevinin büyük ölçüde örtüşmesi durumunu ifade eder (Atmaca, 2009, s. 21). Kaynak dil ve hedef dilde hem şeklen hem de mana itibarıyla birbirine denk olan deyimlerde tam eşdeğerlilik söz konusudur (Aktaş, 2008, s. 8). Bu başlık altında verilen örnekler tam eşdeğerlik ölçütlerine göre listelenmiştir. Yani her iki dilde aynı sözcüklerle yapılmış ve aynı anlama gelen deyimlere yer verilmiştir. Bu grupta yer alan deyimler, hem anlam hem de söz dizimi bakımından birbirine en çok yaklaşan örneklerdir (Tolraia, 2020, s. 514).

Tam eşdeğerlik grubunda yer alan örneklerde Türkçe ve Zazaca deyimler hem anlam hem de deyimsel işlev bakımından büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu grupta “el açmak / dest akerdene”, “el üstünde tutmak / destan ser o girewtene/tepiştene”, “elden gitmek / dest ra şiyene”, “elinden gelmek / dest ra ameyene” gibi örnekler öne çıkmaktadır. Bu örneklerde organ adı her iki dilde de korunmakta ve deyimsel anlam benzer bir kalıp üzerinden kurulmaktadır.

Tablo 1: Tam eşdeğerlik örnekleri

No	Türkçe deyim	Zazaca deyim	Zazaca deyimün Türkçe karşılığı
1	Bir elle verdiği öbür elle almak (Aksoy, 1988, s. 646)	Desto zû ra cêno, desto bin ra dano (Selcan, 2013, s. 126)	Bir elle aldığı, öbür elle vermek
2	El açmak (Aksoy, 1988, s. 748)	Dest akerdene (Lezgîn, s. 2017, 71)	El açmak
3	El etmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Dest kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	El etmek
4	El kaldırmak (Aksoy, 1988, s. 763)	Dest berzkerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	El kaldırmak

5	El sürmemek (Aksoy, 1988, s. 764)	Destê xwu pa nêayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini sürmemek
6	El üstünde tutmak (Akyalçın, 2012, s. 245)	Destan ser o girewtene/tepiştene (Lezgîn, 2017, s. 74)	El üstünde tutmak
7	Elden ayaktan düşmek (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest û lingan ra biyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden ayaktan düşmek
8	Elden gitmek (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra şiyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden gitmek
9	Ele geçmek (Aksoy, 1988, s. 752)	Dest kotiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Ele geçmek
10	Ele vermek (Aksoy, 1988, s. 754)	Dayiş dest (Lezgîn, 2017, s. 64)	Ele vermek
11	Eli boş dönmek (Aksoy, 1988, s. 755)	Destveng fetilîyayene/agêrayene (Lezgîn, 2017, s. 79)	Eli boş dönmek
12	Eli boş olmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Destveng biyene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Eli boş olmak
13	Eli kolu (ayağı) bağlı olmak (kalmak) (Aksoy, 1988, s. 757)	Dest û linge xwu girêdaye biyene (Lezgîn, 2017, s. 73,75)	Eli ve ayağı bağlı olmak
14	Elinde kalmak (Aksoy, 1988, s. 757)	Dest id mendiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elinde kalmak
15	Elinden gelmek (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra ameyene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Elinden gelmek
16	Elinden hiçbir şey kurtulmamak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra çiyêk nêfelitîyayene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinden hiçbir şey kurtulmamak
17	Eline düşmek (Aksoy, 1988, s. 759)	Kewtiş dest (Lezgîn, 2017, s. 150)	Ele düşmek/ (Kötü) kişinin eline düşmek
18	Elini cebine atmak (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê xwu berdiş cêba xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini cebine atmak
19	Elini cebine atmamak	Destê xwu nêberdiş cêba xwu (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini cebine atmamak
20	Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê xwu awa germine ra nêdekerdiş miyanê awa serdine (Lezgîn, 2017, s. 75)	Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak
21	Elini vicdanına koymak (Akyalçın, 2012, s. 257)	Destê xwu dayiş wijdanê xwu ser (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini vicdanına koymak
22	Elini yıkamak (Aksoy, 1988, s. 761)	Dest ci ra şutene/esteritene (Lezgîn, 2017, s. 71, 76)	Elini yıkamak
23	Eliyle verip ayağıyla aramak (Akyalçın, 2012, s. 258)	Bide bi destan, bigeyre bi lingan! (Lezgîn, 2017, s. 35)	Elinle ver ayaklarıyla ara
24	Tezkeresini eline vermek (Akyalçın, 2012, s. 476)	Teskereyê kesî dayiş dest (Lezgîn, 2017, s. 252)	Tezkeresini eline vermek

Kısmî Eşdeğerlik

Kısmî eşdeğerlik, çekirdek anlamın korunduğu ve en az bir kelimenin benzer olduğu durumları kapsar (Atmaca, 2009, s. 21). Kısmî eşdeğerlik, veri setindeki en geniş grubu oluşturmaktadır. Bu durum, Türkçe ve Zazacada aynı deyimsel anlamların çoğu zaman benzer işlevle fakat farklı imgesel ve söz dizimsel araçlarla kurulduğunu göstermektedir. “Bir eli yağda bir eli balda olmak” deyiminin Zazacada “dest mîyanê rûnî de biyene” biçimiyle karşılanması, çekirdek anlamın korunmasına rağmen imgesel alanın daraldığını gösterir. Benzer şekilde “el vermek” ile “paştî dayene” arasında yardım/destek anlamı korunmakta; fakat organ adı “el” yerine “sırt/destek” imgesiyle kurulmaktadır. Sınıflandırmada deyimlerin temel anlamı, mecazî anlamı, kullanım işlevi ve bağlamsal değeri birlikte dikkate alınmıştır.

Tablo 2: Kısmî eşdeğerlik örnekleri

Ahlaki özellik (Dürüstlük, cömertlik, hesap sorma/sorumluluk, çıkar ilişkisi/istismar ve güven)			
No	Türkçe deyim	Zazaca deyim	Zazaca deyim Türkçe karşılığı
1	Eli açık (Aksoy, 1988, s. 754)	Destakerde biyene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Eli açık olmak
2	Eli eteği temiz (Akyalçın, 2012, s. 249)	Destê xwu pakî biyene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Eli temiz olmak
3	Eli yüzü düzgün (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest û rîyê xwu pak biyene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Eli yüzü temiz (düzgün) olmak
4	Elinden kabuklu koz yenmez (Aksoy, 1988, s. 758)	Destê her keşi ra çê nêvîrazino (Selcan, 2013, s. 125)	Herkesin elinden bir şey alınmaz
5	Elini taşın altına koymak/sokmak (Akyalçın, 2012, s. 250)	Dekewtiş binê barî (Lezgîn, 2017, s. 66)	Yükün altına girmek
6	Elini veren kolunu alamaz (Aksoy, 1988, s. 760)	Destê ho ke da cı, hermê ho pa sono (Selcan, 2013, s. 125)	Elini veren kolunu kaptırır
7	İki eli yakasında olmak (Aksoy, 1988, s. 875)	Dest gîrane de biyene, dest eştîş gîraneyê kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yakasında olmak
Bağımlılık ve çaresizlik			
1	Ana baba eline bakmak (Aksoy, 1988, s. 572)	Destanê ...ra ewnîyayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Birinin eline bakmak
2	Çoluk çocuk elinde kalmak (Aksoy, 1988, s. 698)	Ma kewtê destê tutan (domanan/qeçekan/gedeyan) (Lezgîn, s. 2017, s. 165)	Çocukların eline düştük
3	El bağlamak (Aksoy, 1988, s. 749)	Destê xwu kesî rê pêser nayene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Birine el bağlamak
4	Eli boğründe kalmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Destê xwu dekerdiş binê çenganê xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini koltuk altına koymak
5	Eli koynunda (Aksoy, 1988, s. 757)	Destê xwu dekerdiş pistina xwu (Lezgîn, 2017, s. 76)	Elini koynuna koymak
6	Elinden bir şey gelmemek (Aksoy, 1988, s. 758)	Ney dest ra toa nino (Selcan, 2013, s. 127)	Onun elinden bir şey çıkmaz/gelmez

7	Eline ayağına düşmek (sarılmak) (Aksoy, 1988, s. 759)	Şîyayîş dest û linganê kesî (Lezgîn, 2017, s. 247)	Birinin eline ve ayağına gitmek
8	Eline bakmak (Aksoy, 1988, s. 759)	Destanê ...ra ewnîyayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Birinin eline bakmak
Beceri, yeterlik, güç ve nüfuz			
1	Ekmeğini eline almak (Aksoy, 1988, s. 745)	Destik dekewtîş dest (Lezgîn, 2017, s. 78)	Eline bilezik (sanat) geçmek
2	Eli ağır (Aksoy, 1988, s. 754)	Destê xwu giran bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli ağır olmak
3	Eli ayağı tutmak (Aksoy, 1988, s. 755)	Linganê xwu ser o vindertene (Lezgîn, 2017, s. 163) Xwu ser bîyayîş (Çiftçi, 2023, s. 248)	Ayakları üstünde durmak/Kendi üzerinde olmak
4	Eli hafif (Aksoy, 1988, s. 756)	Destê xwu şenik/sivik bîyene (Lezgîn, 2017, s. 33, 77)	Eli hafif olmak
5	Eli kolu uzun (Akyalçın, 2012, s. 250)	Destê xwu derg bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli uzun olmak
6	Eli pek (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu huşk bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli sert olmak
7	Eli uzun (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu derg bîyene (Lezgîn, 2017, s. 76)	Eli uzun olmak
8	Eli yatmak (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest ser kewtene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Eli alışmak
9	Ensesine vur, al elinden lokmasını (Akyalçın, 2012, s. 261)	Fek ro de, loqme dest ra bize (Selcan, 2013, s. 126)	Ağızına vur, lokmayı elinden al
Duygu durumu, şiddet ve tehdit			
1	Eli ayağı buz kesilmek (Aksoy, 1988, s. 755)	Cayê xwu de cemîdiyayene (Lezgîn, 2017, s. 46)	Yerinde buz kesilmek
2	Eli bayraklı (Aksoy, 1988, s. 755)	Dest û çuwe reyde ameyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinde sopayla gelmek
Hareket/çaba, yoğunluk ve sürece başlama/başlayamama			
1	Aldı ele girdi yola (Aksoy, 1988, s. 560)	Riya kotîş (Çiftçi, 2023, s. 232)	Yola düşmek
2	Başını kaşımaya eli değmemek (Akyalçın, 2012, s. 137)	Nêheyayîş xwu rê sereyê xwu bikeno (Lezgîn, 2017, s. 188)	Başını kaşıyamamak
3	Ele almak (Aksoy, 1988, s. 752)	Dest kerdiş pê (Çiftçi, 2023, s. 197) Game eştene (Lezgîn, 2017, s. 105)	Bir şeyi ele almak (başlamak) Adım atmak
4	Elinden geleni ardına/arkana/geri koymamak (Akyalçın, 2012, s. 252)	Dest ra çi yeno teksîr nê kerdene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Elinden ne geliyorsa yapmak (kaçınmamak)

5	Eli değmemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Destê xwu panênayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini vurmamak
İyi dilek, müspet niyet ve kutsal bağlam			
1	Elim iyiliğine (Aksoy, 1988, s. 757)	Holê yoy waştış (Çiftçi, 2023, s. 211)	Birinin iyiliğini istemek
2	Eline sağlık (Aksoy, 1988, s. 759)	Destî tern bîyene (Lezgîn, 2017, s. 78)	Eli taze olmak (eline sağlık anlamında)
3	Kitaba el basmak (Aksoy, 1988, s. 935)	Dest Quranî ro dayene (Lezgîn, s. 51)	Kuran'a el basmak
Maddi değer/durum			
1	Bir eli yağda bir eli balda olmak (Aksoy, 1988, s. 646)	Dest mîyanê rûnî de bîyene (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yağda olmak
2	El değmemiş (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest merdon panîyayış: (Çiftçi, 2023, s. 197)	Ölülerin eli değmiş (kimsenin eli değmemiş)
3	El kiri (Aksoy, 1988, s. 763)	Pereyî lişê destan ê / Pereyî qirêjê destan ê (Lezgîn, 2017, s. 197)	Para elin kiridir
4	Elde avuçta bir şey kalmamak (Aksoy, 1988, s. 750)	Dest de çiyêk çin bîyene (Lezgîn, 2017, s. 71)	Elde bir şey olmamak
5	Elden düşme (Aksoy, 1988, s. 751)	Destan ra herînayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	Elden almak (ikinci el)
6	Eli darda (Aksoy, 1988, s. 756)	Dekewtiş tengane (Lezgîn, 2017, 67)	Dara düşmek/darda kalmak
7	Eli para görmek (Aksoy, 1988, s. 761)	Cêba merdimi pere dîyene (Lezgîn, 2017, s. 47)	Kişinin cebi para görmek
Mecburiyet ve öncelik verme			
1	İki eli kanda olsa (Aksoy, 1988, s. 875)	Eke destê to rûn û hengimên de bê zî... (Lezgîn, 2017, s. 88)	Elin yağ ve balda da olsa...
Risk ve zarar			
1	Düşmanın eline kılıç vermek (Akyalçın, 2012, s. 235)	Şimşêrê destê dişmenî bîyene (Lezgîn, 2017, s. 245)	Düşmanın elindeki kılıç olmak
2	El altından (Aksoy, 1988, s. 748)	Binê destî ra vila kerdene (Lezgîn, 2017, s. 36)	El altından dağıtmak
3	Elinden bir kaza çıkmak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest ra qeza vejîyayene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elinden kaza çıkmak
4	Elini ateşe sokmak (Akyalçın, 2012, s. 253)	Xwu eştış mîyanê adirî (Lezgîn, 2017, s. 279)	Kendini ateşe atmak
5	Elini kana bulamak (Aksoy, 1988, s. 760)	Gonî rijnayene (Lezgîn, 2017, s. 110)	Kan dökmek

6	İpini kendi eliyle kesmek (Akyalçın, 2012, s. 329)	Bi destê xwu mezelê xwu kendene (Lezgîn, 2017, s. 26, 31)	Kendi eliyle mezarını kazmak
7	Kendi eliyle ayağına balta vurmak (Akyalçın, 2012, s. 361)	Kerra dayiş gozeka xwu ro Lezgîn, 2017, s. 144)	Aşık kemiğine taş vurmak
8	Maşa dururken elini yakmak (Akyalçın, 2012, s. 389)	Masa ke biye, adır ve dest nêcêrino (Selcan, 2013, s. 127)	Maşa varken ateş elle alınmaz
Toplumsal ilişki, saygı, itibar ve antlaşma			
1	El pençe divan durmak (Aksoy, 1988, s. 764)	Verd pay vinertiş (Çiftçi, 2023, s. 242)	Yanında ayakta durmak
2	El sıkıkmak (Aksoy, 1988, s. 764)	Dêst xwu derg kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elini uzatmak
3	El üstünde tutulmak (Aksoy, 1988, s. 763)	Serdest bîyene (Lezgîn, 2017, s. 230)	El üstünde olmak
4	Ellenmiş dillenmiş (Aksoy, 1988, s. 763)	Goştê xwu rotene, serê zıwanan de biyene (Lezgîn, 2017, s. 115, 236)	Etini satmak, dillerde olmak
5	Ellerde gezmek (Aksoy, 1988, s. 763)	Destan ser o gêrayene (Lezgîn, 2017, s. 74)	El üstünde dolaşmak
Ulaşma/ulaşamama ve isteksizlik			
1	Eli kulağında (Aksoy, 1988, s. 757)	Destê...bîyene (Lezgîn, 2017, s. 75)	Eli (bir şeyde) olmak (bir şeyin olmasına az kalmak)
2	Eli ermemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Dest nêresayîş ci (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli yetişmemek
3	Eli varmamak (Aksoy, 1988, s. 762)	Dest nêşîyayîş ci (Lezgîn, 2017, s. 72)	Eli gitmemek
Uzaklaşma, müdahil olma/olmama/ uzak durma			
1	Dünyadan elini eteğini çekmek (Saraçbaşı ve Minnetoğlu, 2002, s. 253)	Destê ho dinar a onto (Selcan, 2013, s. 125)	Dünyadan elini çekmiş
2	El vurmamak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destê xwu panênayene (Lezgîn, 2017, s. 77)	Elini vurmamak/sürmek
3	Eli olmak (Aksoy, 1988, s. 761)	Engişte tede bîyene (Lezgîn, 2017, s. 90)	Parmağı olmak
4	Elini ayağını çekmek/kesmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Linga xwu cayêk ra birnayene (Lezgîn, 2017, s. 162)	Bir yerden ayağını kesmek
Yardım, destek ve dayanışma			
1	El atmak (Aksoy, 1988, s. 749)	Dest estiş kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Birisine el atmak

2	El benden sebep Allah'tan (Aksoy, 1988, s. 749)	Ya haq, şife to ra, dest mı ra (Selcan, 2013, s. 127)	Ya Hak, şifa senden, el benden
3	El ele vermek (Aksoy, 1988, s. 753)	Dest bi yewbînî dayene (Lezgîn, 2017, s. 71)	Birbirlerine el vermek
4	El vermek (Aksoy, 1988, s. 765)	Paştî dayene (Lezgîn, 2017, s. 193)	Sırt (destek) vermek
5	El uzatmak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destê xwu derg kerdiş bi kesî (Lezgîn, 2017, s. 76)	Birine el uzatmak
6	Elinden tutmak (Aksoy, 1988, s. 758)	Dest estiş kesî (Lezgîn, 2017, s. 72)	Birisine El atmak
Yetki, denetim ve kontrol			
1	Davul (falanın) boynunda tokmak (filanın) elinde (Aksoy, 1988, s. 707)	Dool mı dero, toqmaq to dero (Selcan, 2013, s. 144)	Davul bende tokmak sende
2	Delinin eline değnek vermek (Aksoy, 1988, s. 710)	Baxçeyê gulan kewtiş destê bêaqılan Lezgîn, 2017, s. 25)	Gül bahçesinin akılsızların eline düşmesi
3	Dizgini ele almak (Aksoy, 1988, s. 727)	Hefsarê kesî girewtiş xwu dest (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü eline almak
4	El koymak (Aksoy, 1988, s. 763)	Dest nayîş ser/ Dest ser nayene (Lezgîn, 2017, s. 72-73)	Üzerine el koymak/yakalamak
5	Elde olmak (olmamak) (Aksoy, 1988, s. 751)	Malê destan biyene (Lezgîn, 2017, s. 166)	Eldeki mal
6	Elden çıkarmak (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra eştiş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Elden atmak (çıkarmak)
7	Elden çıkmak (Aksoy, 1988, s. 751)	Dest ra şiyene (Lezgîn, 2017, s. 73)	Elden gitmek
8	Ele geçirmek (Aksoy, 1988, s. 752)	Lapa Kuwayîş (Çiftçi, 2023, s. 217)	Eline geçirmek, yakalamak
9	Eli altında olmak (Aksoy, 1988, s. 754)	Verê destî de biyene (Lezgîn, 2017, s. 263)	Elin yakınında olmak
10	Sakalı ele vermek (Aksoy, 1988, s. 1025)	Hefsarê xwu dayîş destê kesî (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü başkasının eline vermek
11	Yuları başkasının elinde olmak (Akyalçın, 2012, s. 516)	Hefsarê xwu destê xwu de nêbiyene (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kontrolü kendi elinde olmamak/başkasının elinde olmak
12	Yuları elinde tutmak (Akyalçın, 2012, s. 517)	Hefsarê xwu destê xwu de biyene (Lezgîn, 2017, s. 120)	Kendi kontrolünü elinde tutmak

Tablo 2’de görüldüğü üzere kısmî eşdeğerlik örnekleri belirli anlam alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ahlaki özellik alanı; eli açık, eli eteği temiz ve eli yüzü düzgün gibi örneklerde öne çıkmaktadır. Bağımlılık ve çaresizlik alanı; ana baba eline bakmak, çoluk çocuk elinde kalmak, elde avuçta bir şey kalmamak, elinden bir şey gelmemek ve eline bakmak gibi örneklerde belirginleşmektedir. Beceri ve yeterlik alanında; ekmeğini eline almak, eli ağır, eli hafif, eli yatmak, eli ayağı tutmak ve elinden kabuklu koz yenmez gibi deyimler yer almaktadır. Hareket, sürece başlama/başlayamama alanında; Aldı ele girdi yola, ele almak ve eli değmemek gibi deyimler öne çıkmaktadır. Toplumsal ilişki ve saygı alanı; el pençe divan durmak, el sıkmak ve el üstünde tutulmak gibi deyimlerle temsil edilmektedir. Yardım, destek ve dayanışma alanı; el ele vermek, el vermek, el uzatmak, elinden tutmak gibi örneklerde belirgindir. Yetki, denetim ve kontrol alanı; dizgini ele almak, el koymak, ele geçirmek, sakalı ele vermek, yuları başkasının elinde olmak ve yuları elinde tutmak gibi deyimlerde öne çıkmaktadır.

Maddi değer/durum; bir eli yağda bir eli balda olmak, el kiri ve eli para görmek gibi örneklerle temsil edilmektedir. Risk ve zarar alanı ise delinin eline değnek vermek, düşmanın eline kılıç vermek, elinden bir kaza çıkmak, elini ateşe sokmak, elini kana bulamak, ve maşa dururken elini yakmak gibi deyimlerde yoğunlaşmaktadır. Bu dağılım, “el/dest” unsurunun Türkçe ve Zazacada ahlaki özellik, bağımlılık, beceri, yardım, denetim, kontrol, güç, yoksunluk, risk ve toplumsal ilişki alanlarını kuran üretken bir deyim unsuru olduğunu göstermektedir.

Sıfır Eşdeğerlik

Bu başlıkta, taranan Türkçe kaynaklarda “el” unsuru ile kurulmuş deyimlerin Zazaca deyimlerle benzer hiçbir kelimesi olmayan ancak farklı deyimlerle karşılandığı deyimler gösterilmiştir. Bu yorum yalnızca çalışmanın veri tabanı ile sınırlıdır. Bu eşdeğerlik modelinde deyimlerin bir dildeki karşılığı farklı bir deyimle ifade edilmektedir (Aktaş, 2008, s. 9). Yani anlamın açıklama veya işlevsel aktarım yoluyla karşılanabildiği örnekleri ifade eder. Bu tanımdan yola çıkarak makalenin bu kısmında kelime seçimi bakımından farklı, anlamın farklı deyimlerle karşılandığı deyimlere yer verilmiştir. Söz konusu deyimlerin listelenmesinde, Türkçede “el” organ adıyla kurulmuş deyimler temel alınmıştır.

Tablo 3: Sıfır eşdeğerlik örnekleri

No	Türkçe deyim	Zazaca deyim	Zazaca deyimün Türkçe karşılığı
1	Dört elle sarılmak (Aksoy, 1988, s. 732)	Bi zerrîya xwu kerdene (Lezgîn, 2017, s. 34)	İçten yapmak
2	El kadar (Aksoy, 1988, s. 762)	Yew vincewe bîyene (Lezgîn, 2017, s. 286)	Bir karış olmak
3	El altında (Aksoy, 1988, s. 748)	Verê çîman di bîyayeni (Seçilmek, 2018, s. 151)	Göz önünde olmak/olmamak
4	El ayak çekilmek (Aksoy, 1988, s. 749)	Veng varut bîyayîş (Çiftçi, 2023, s. 242)	Bomboş olmak (Bir yerin bomboş olması)
5	El bebek gül bebek (Aksoy, 1988, s. 749)	Çûleyê hâkî de pîl biyene (Lezgîn, 2017, s. 61)	Yumurta kabuğunda büyümek
6	El çabukluğu/eli çabuk (Aksoy, 1988, s. 749, 755)	Adir bîyene (Lezgîn, 2017, s. 13)	Ateş (gibi) olmak
7	El ense etmek (Aksoy, 1988, s. 753)	Paştîya ci erd nayene (Lezgîn, 2017, s. 193)	Sırtını yere indirmek
8	El yakmak (Akyalçın, 2012, s. 246)	Adir varayene, adir varnayene (Lezgîn, 2017, s. 14)	Ateş yağmak/ateş yağdırmak

9	El yordamıyla (Aksoy, 1988, s. 766)	Eletexmîni kerdene (Lezgîn, 2017, s. 89)	Tahmini yapmak
10	Elde etmek (Aksoy, 1988, s. 750)	Çîyêk quli kerdiş (Çiftçi, 2023, s. 195)	Birşeyi delmek (bir şey başarmış olmak anlamında kullanılmıştır (Çiftçi, 2023, s. 195)
11	Elden ağza yaşamak (Aksoy, 1988, s. 750)	Roja xwu vîyarnayene (Lezgîn, 2017, s. 225)	Gününü geçirmek
12	Ele avuca sığmamak (Aksoy, 1988, s. 752)	Adir kewtiş qine, îsot tede biyene (Lezgîn, 2017, s. 13, 135)	K....ateş girmek, biber (gibi) olmak
13	Eli ağzına yetmemek (Aksoy, 1988, s. 754)	Nan hargûş, merdim taji biyene (Lezgîn, 2017, s. 182)	Tavşan ekmek/yemek, adam tazı olmak
14	Eli sopalı (Aksoy, 1988, s. 761)	Kalmî ra qisêkerdiş (Çiftçi, 2023, s. 213)	Kılıç ile konuşmak
15	Eli yerden gökten kesilmek (Aksoy, 1988, s. 762)	Hîvê mekon xwu birnayîş (Çiftçi, 2023, s. 211)	Umutunu kesmek
16	Eli genişlemek (Aksoy, 1988, s. 756)	Barê xwu girewtene (Lezgîn, 2017, s. 24)	Yükünü almak
17	Eli işe yatmak (Aksoy, 1988, s. 756)	Ber ra resa, tirkî musa (Lezgîn, 2017, s. 27)	Kapıdan girdi Türkçe öğrendi
18	Eli işte (aşta), gözü oynasta (Aksoy, 1988, s. 756)	Aqilê xwu miyanê linganê xwu de biyene (Lezgîn, 2017, s. 17)	Aklı apışarasında olmak
19	Eli kalem tutmak (Aksoy, 1988, s. 757)	Ewnîyayîş sîya û sipî ra (Lezgîn, 2017, s. 93 bilge)	Siyah ve beyaza (ı) bakmak (ayırmak)
20	Eli sıkı (Aksoy, 1988, s. 761)	Kurêk dest ra nêrijiyene (Lezgîn, 2017, s. 157)	Elinden darı düşmemek
21	Elinden iş çıkmamak (Aksoy, 1988, s. 758)	Rêxêk vila nêkerdene (Lezgîn, 2017, s. 220)	Bir bok dağıt-mamak/elinden hiçbir şey gel-memek/hiçbir iş çıkmamak
22	Eline kalmak (Aksoy, 1988, s. 759)	Milê xwu çewt kerdene (Lezgîn, 2017, s. 174)	Boyun eğmek bükme/birisine muhtaç olmak
23	Elinin hamuruyla erkek işine karışmak (Aksoy, 1988, s. 760)	Guêl yoy nîbiyayîş (Çiftçi, 2023, s. 206)	Birinin gölü olmamak (ilgili mevzuda uzman olmama durumu)
24	Elle tutulur gözle görülür (Aksoy, 1988, s. 764)	Heme çî meydan de biyene (Lezgîn, 2017, s. 121)	Her şey meydanda olmak

25	Elini göğse dayamak (Akyalçın, 2012, s. 254)	Hewen veng kiwayîş (Çiftçi, 2023, s. 210)	Boş havana vurmak
26	Pasaportunu (eline) vermek (Aksoy, 1988, s. 1008)	Paskul dayiş piro (Lezgîn, 2017, s. 193)	Tekme vurmak/kovmak
27	İşten el çektiirmek (Aksoy, 1988, s. 891)	Ardış war (Çiftçi, 2023, s. 187)	Aşağı indirmek (tahttan indirmek)
28	Taş attı da eli/kolu mu yoruldu (Akyalçın, 2012, s. 465)	Ti vanê qey merriya...tede şikiyaya? (Lezgîn, 2017, s. 255)	Sanırsın matarası içinde kırıldı

Yalancı Eşdeğerlik

Yalancı eşdeğerlik, biçimsel veya sözcüksel yakınlığa rağmen deyimnin anlamı, çağrışım alanı ya da kullanım işlevi bakımından farklılaşması durumudur. Yalancı eşdeğerlik niteliği taşıyan bu örneklerde ilk bakışta benzer görünen yapı, çeviri sırasında yanıltıcı olabilir. Bu nedenle deyim çözümlemesinde yalnızca sözcüksel benzerliğe dayanmak yeterli değildir; bağlam, yan anlam ve kullanım alanı birlikte değerlendirilmelidir.

Tablo 4: Yalancı eşdeğerlik örnekleri

No	Türkçe deyim	Zazaca deyim	Zazaca deyimnin Türkçe karşılığı
1	Eli uzun (Aksoy, 1988, s. 761)	Destê xwu derg bîyene (Lezgîn, 2017, s. 78)	Türkçede ‘etkisi geniş, nüfuzlu, güçlü olmak’; Zazacada, Türkçedekine benzer anlamda kullanılmakla bir-likte ‘hırsızlık eğiliminde olmak’ anlamında da kullanılır.
2	El uzatmak (Aksoy, 1988, s. 765)	Destdergîye kerdîş (Lezgîn, 2005, s. 53)	Türkçede çoğunlukla ‘yardım etmek; Zazacada ise yardım anlamının yanı sıra ‘zorla almak, haksızca el koymak’, hatta ‘cinsel saldırıda bulunmak’ anlamlarında kullanılır.
3	El atmak (Aksoy, 1988, s. 749)	Dest estîş (Çiftçi, 2023, s. 197)	Türkçede ‘bir işe girişmek, ‘birine yardım etmek anla-mı’; Zazacada ‘birine yardım etmek anlamı olmakla birlikte bazı bağlamlarda ‘taciz etmek’ anlamında da kullanılır.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkçede “el” organ adıyla kurulmuş deyimlerin Zazacadaki karşılıkları eşdeğerlik ilişkileri bakımından incelenmiştir. İnceleme, deyimsel eşdeğerliğin yalnızca sözcük benzerliği üzerinden açıklanamayacağını göstermiştir. “El/dest” unsuru her iki dilde de yardım, denetim, güç, sahiplik, yoksunluk, beceri, maddi durum ve toplumsal ilişki gibi anlam alanlarının kurulmasında üretken bir deyim kurucu olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte iki dil arasında her zaman birebir biçimsel karşılık bulunmamaktadır. Bu nedenle deyimlerin karşılaştırılmasında biçim, mecazî anlam, kullanım işlevi, bağlam ve kültürel çağrışım birlikte değerlendirilmelidir.

Mevcut veri seti 24 tam eşdeğerlik, 80 kısmî eşdeğerlik, 28 sıfır eşdeğerlik ve 3 yalancı eşdeğerlik örneğinden oluşmaktadır. Bu dağılım, iki dil arasında biçimsel bire birlikten çok işlevsel ve anlam merkezli bir yakınlığın öne çıktığını göstermektedir.

Araştırmanın birinci sorusu, Türkçede “el” organ adıyla kurulan deyimlerin Zazacada hangi eşdeğerlik türleriyle karşılandığına yöneliktir. Bulgular, bu deyimlerin Zazacada tam eşdeğerlik, kısmî eşdeğerlik, sıfır eşdeğerlik ve yalancı eşdeğerlik türleriyle karşılandığını göstermektedir. Tam eşdeğerlik örneklerinde Türkçe ve Zazaca deyimler biçimsel çekirdek, deyimsel anlam ve kullanım işlevi bakımından büyük ölçüde örtüşmektedir. Kısmî eşdeğerlik örneklerinde ise Türkçedeki deyimsel anlam Zazacada korunmakta; ancak imge, organ adı, sözcük seçimi, söz dizimi veya kullanım çerçevesi değişebilmektedir. Sıfır eşdeğerlik, incelenen Türkçe yazılı kaynaklarda Zazaca deyim anlamını karşılayan deyimsel ya da işlevsel bir karşılığın hiçbir biçimsel benzerliğin olmadığı ancak anlamın başka deyimlerle verildiği örneklerle sınırlıdır. Yalancı eşdeğerlik ise biçimsel benzerliğe rağmen deyimsel anlamın veya kullanım işlevinin farklılaşabildiği durumları göstermektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu, tam ve kısmî eşdeğerlik örneklerinin hangi anlam alanlarında yoğunlaştığıyla ilgilidir. Bulgular, “el/dest” merkezli deyimlerin özellikle yardım ve destek, denetim ve kontrol, güç ve yetki, yoksunluk ve çaresizlik, beceri ve yeterlik, maddi durum, ahlaki özellik ve toplumsal ilişki alanlarında yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Bu durum, el/dest unsurunun iki dilde de yalnızca bedensel bir organ adı olarak kullanılmadığını; eylem, güç, temas, sahiplik, üretim ve sosyal ilişki gibi soyut anlam alanlarına açılan kavramsal bir merkez işlevi gördüğünü göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü sorusu, biçimsel benzerlik bulunan deyimlerde anlam ve kullanım işlevinin her zaman örtüşüp örtüşmediğine ilişkindir. Elde edilen bulgular, biçimsel benzerliğin tek başına eşdeğerlik için yeterli olmadığını göstermektedir. Bazı deyimlerde “el/dest” unsuru iki dilde benzer biçimde korunmakta ve anlam büyük ölçüde örtüşmektedir. Buna karşılık bazı örneklerde yüzeysel benzerlik bulunmasına rağmen deyimsel anlam, çağrışım alanı veya kullanım işlevi farklılaşmaktadır. Bundan ötürü tam eşdeğerlik kararı verilirken yalnızca kelime karşılığına değil, deyim bağlam içindeki işlevine de bakılmalıdır.

Araştırmanın dördüncü sorusu, sıfır ve yalancı eşdeğerlik örneklerinin Türkçe-Zazaca deyim aktarımı ve sözlükbilim çalışmaları açısından ne tür riskler taşıdığına yöneliktir. Sıfır eşdeğerlik örnekleri, incelenen yazılı kaynaklarda bazı Türkçe deyimlerin Zazacada doğrudan ya da işlevsel bir deyimsel karşılıkla belgelenmediğini göstermektedir. Bu durum, sözlük hazırlama ve deyim aktarımı çalışmalarında açıklayıcı karşılıklara, bağlam içi örneklerle ve işlevsel aktarım stratejilerine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Yalancı eşdeğerlik örnekleri ise biçimsel benzerliğe dayalı eşleştirmelerin yanlış anlam aktarımına yol açabileceğini göstermektedir. Bunun için de karşılaştırmalı deyim çalışmalarında bağlam, kullanım değeri ve kültürel çağrışım dikkate alınmalıdır.

Çalışmanın teorik katkısı, Türkçe ve Zazaca deyimler arasında eşdeğerliği biçimsel benzerlikle sınırlamayan bir değerlendirme çerçevesi sunmasıdır. Çalışmada kullanılan tam, kısmî, sıfır ve yalancı eşdeğerlik ayrımı; deyimlerin sözcük, anlam, işlev ve bağlam düzeylerinde birlikte incelenmesine imkân vermektedir. Bu yönüyle çalışma, karşılaştırmalı deyimbilim, sözlükbilim ve Zazaca söz varlığının belgelenmesi alanlarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca “el/dest” unsurunun yardım, güç, denetim, yoksunluk ve beceri gibi soyut anlam alanlarına genişlemesi, organ adlarıyla kurulan deyimlerin bilişsel ve kültürel açıdan verimli bir inceleme alanı sunduğunu göstermektedir.

Çalışmanın en önemli sınırlılığı, veri setinin yazılı kaynaklarla sınırlandırılmış olmasıdır. Zazaca; sözlü geleneğin güçlü olduğu bir dil olduğu için sözlük, tez, kitap ve makale türündeki kaynaklara dayalı bir inceleme, dilin bütün ağız özelliklerini ve canlı kullanım örneklerini kapsamayabilir. Ayrıca çalışmada hareket noktası Türkçedeki “el” organ adıyla kurulan deyimlerdir. Zazacada “dest” unsuruyla kurulan fakat Türkçede “el” organ adıyla karşılanmayan bazı deyimler

bu kapsamın dışında bırakılmıştır. Bu durum, çalışmanın karşılaştırma yönünü belirleyen yöntemsel bir sınırlılıktır.

Gelecek çalışmalarda Zazacanın farklı ağızlarından derlenecek saha verileri, sözlü kültür ürünleri ve bağlam içi kullanım örnekleri karşılaştırmalı deyim incelemelerine dâhil edilebilir. Ayrıca göz, baş, dil, ayak, yüz gibi diğer organ adlarıyla kurulan deyimler de benzer bir yöntemle incelenebilir. Böylece Türkçe ve Zazaca arasındaki ortak kavramsal alanlar, farklı imgesel kuruluşlar ve kültürel aktarım biçimleri daha geniş bir veri tabanı üzerinden değerlendirilebilir.

References

- Akman, H. (2023). Van Küresin ağzında organ isimleriyle kurulan deyimler. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 150-169. <https://doi.org/10.53586/susbid.1261481>
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 deyimler sözlüğü*. İnkılâp Yayınları.
- Aktaş, A. (2008). Karşılaştırmalı dilbilim açısından Türkçe ve Almanca deyimlerde kadın. *Bir Bilim Kategorisi Olarak "KADIN" Uluslararası Sempozyumu. Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın*. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, s. 31-37.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin anlamsal zenginlikleri deyimlerimiz*. Eğiten Kitap.
- Alay, O. (2024). Sözün ritmi: Bingöl yöresi sözlü kültüründe Kirdkî (Zazaca) ve Kirdaskî (Kurmanca) kalıplaşmış ifadeler. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 313-324. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1447399>
- Arslan, D. (2025). Kırgız Türkçesinde "can" sözcüğü ile kurulan deyimler: Yapısal ve anlamsal bir inceleme. *Turkish Studies - Language*, 20(3), 1461-1480. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82815>
- Aşlar, H., & Aydoğmuş, E. (2024). Anlam, yapı ve söz dizimi bakımından Kırgız Türkçesinde kadın konulu deyimler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12(41), 486-502. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1558499>
- Atmaca, E. (2009). Kazak Türkçesinde "göz" organ ismiyle kurulmuş deyimlerin yapı ve anlam özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(2), 19-35.
- Aydemir, Ş. (2023). *İki dilli öğrencilerin atasözü ve deyim söz varlıklarının karşılaştırılması (Şanlıurfa ili örneği)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydoğmuş, E. (2020). Kırgız Türkçesinde hayvan adlarıyla kurulan deyimler (at ve it örneğinde). *Türkiyat Mecmuası*, 30(2), 355-374. <https://izlik.org/JA79MY95XB>
- Aygün, M. (2003). Türkçe ve Almanca'da "göz"le ilgili deyimler'in incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 71-88.
- Aykaç, Y. (2022). Kêşeya wergera biwêj û gotinên pêşiyên di navbera Tirkî û Kurdî de. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 14, 69-83.
- Baker, M. (1992). *In other words: A coursebook on translation*. Routledge.
- Baş, M. (2016). Türkçede göz sözcüğünün deyimler aracılığıyla kavramsallaştırılması. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 17-37.
- Çiftçi, M. (2023). *Konuşmanın etnografyası kuramı bağlamında Zazaca kalıplaşmış sözler (Bingöl örneği)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Doğan, A. (1994). *Açıklamaları ve örnekleriyle deyimler sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- House, J. (2015). *Translation quality assessment: Past and present*. Routledge.
- Kanmaz, A. (2021). Türkçe deyimler üzerine yazılan makaleler hakkında bir kaynakça (1962-2020). *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, 7, 170-231. <https://izlik.org/JA98AK67MJ>
- Karavin, H. (2016). Çeviri kuramları bağlamında eşdeğerlik kavramının izini sürmek. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 125-144

- Kırkan, A. (2025). Çoras Hedis adlı eserin Christiane Nord'un çeviri odaklı metin analizi modeline göre değerlendirilmesi. *Van İlahiyat Dergisi*, 13(23), 203-222. <https://doi.org/10.54893/vanid.1746993>
- Lezgîn, R. (2005). *Ferhengê îdyomanê Kurdî (Kirmanckî/Zazakî)*. Weşanxaneyê Vateyî.
- Lezgîn, R. (2017). *Ferhengê îdyomanê Kirdkî (Zazakî)*. Weşanxaneyê Roşna.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. E. J. Brill.
- Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). *The theory and practice of translation*. E. J. Brill.
- Sakaoğlu, S. (2022). Masal, efsane, atasözü ve deyim üzerine. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 1(2), 1-11. <https://doi.org/10.65618/saudil.1793351>
- Samuk, H. (2017). Servi bölgesi Zazacasına ait kalıplaşmış sözlerle ilgili bir derleme çalışması. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 41-56. <https://izlik.org/JA54RD77HR>
- Saraçbaşı, M.E. & Minnetoğlu, İ. (2002). *Örnekli ve açıklamalı Türkçe deyimler sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat.
- Sarıtaş, S. (2012). Türk kültüründe yüzle ilgili deyim ve atasözleri üzerine bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 175-181. <https://izlik.org/JA67TS25TS>
- Seçilmek, K. (2018). *Siverek bölgesinin Kirmancca (Zazaca) sözlü edebiyatı / Edebiyatê fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê mintiqaya Sêwregi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Selcan, Z. (2013). *Qese u qesê virênu leksikon*. Data Yayınları.
- Söylemez, İ. (2021). Türkiye'de yabancı dil olarak Farsça öğretiminde yalancı eş değerlik (İran Farsçası ve Türkiye Türkçesi Örnekleme). *Nüşa*, 21(53), 243-296. <https://doi.org/10.32330/nusha.1003776>
- Sprenger, S. A. (2003). *Fixed expressions and the production of idioms* [PhD thesis]. Radboud University Nijmegen.
- Taş, E. (2020). Türk halk kültüründe “baş”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(29), 87-108.
- Toloraia, T. (2020). “El” organ adıyla kurulmuş Türk ve Gürcü deyimlerinde eşdeğerlikler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 512-519. <https://doi.org/10.29000/rumelide.706244>
- Yüceol-Özezen, M. (2001). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili*, 600, 869-879.

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

The author declare that this manuscript is an original work prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The manuscript has not been previously published and is not currently under consideration for publication elsewhere.

All sources used in the preparation of this study have been properly cited and referenced. The author confirm that the work contains no plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data. The research findings are presented honestly and transparently in accordance with the principles of academic integrity.

Author Contributions

As this is a single-authored study, the author has contributed entirely to the conception, design, analysis, and preparation of the manuscript. The author has read and approved the final version of the manuscript and agrees to its submission and publication.

Conflict of Interest

The author declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

The author confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

The author confirms that he has read and approved the final version of the manuscript and consents to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Yazar, bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan eder. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Yazar, çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan eder.

Yazar Katkısı

Çalışma tek yazarlı olduğundan, makalenin tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve hazırlanmasının tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazar, makalenin son hâlini okumuş, onaylamış ve yayımlanmasını kabul etmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazar, bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmış olabilir. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri yazar tarafından dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk yazara aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Yazar, telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan eder.

Yazar Onayı

Yazar, makalenin son hâlini okuduğunu, onayladığını ve yayımlanmasını kabul ettiğini beyan eder.